

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Make-up a líčení se jako genderovaná praktika
Kristýna Jandová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Make-up a líčení se jako genderovaná praktika

Kristýna Jandová

Vedoucí práce:

PhDr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Děkuji vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za odborné rady, cenné komentáře a pomoc v průběhu vzniku této práce.

Zároveň děkuji všem konverzačním partnerkám za ochotu spolupracovat, jelikož bez jejich pomoci by práce nemohla vzniknout.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKÁ ČÁST	4
2.1 Genderová socializace a „doing gender“	4
2.2 Tělo v současné společnosti.....	6
2.3 TĚLO, INDIVIDUALITA A SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ	9
2.3.1 Genderový habitus	9
2.3.2 Sociální postavení a kapitály	12
2.4 TĚLA, KTERÁ JSOU OVLÁDANÁ?.....	16
2.4.1 Tělesnost spojená s genderovými omezeními.....	16
2.4.2 Biomoc – tělo jako disciplinovatelná entita	17
2.5 Genderované praktiky	20
2.6 Líčení jako utlačující praktika?.....	24
2.6 Mýtus krásy.....	26
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	30
3.1 Výzkumný vzorek.....	30
3.2 Metoda sběru dat.....	32
3.3 Metoda analýzy dat	34
3.4 Etické aspekty výzkumu	35
4 ANALYTICKÁ ČÁST	37
4.1 Role líčení při konstrukci feminity.....	37
4.1.1 Ideál krásy a jeho vnímání na osobní i společenské úrovni	41
4.2 Internalizované genderové odlišnosti	43
4.3 Feminita pro sebe a pro druhé.....	46
4.3.1 Líčení jako situační praktika	49
4.3.2 Okolí jako zásadní formující činitel	52
4.4 Vývoj praktiky a změna jejího charakteru s ohledem na věk.....	56

4.5 „Líčení jako ...“ - Typologie důvodů k užívání/neužívání praktiky líčení.....	57
4.6 Obhajoba různých pozic feminity	62
4.6.1 Pozice žen nalíčených a žen nenalíčených	62
4.6.2 Věková rozdílnost při konstrukci feminity	64
5 ZÁVĚR.....	67
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	70
7 RESUMÉ	73
8 PŘÍLOHY	74
8.1 Tabulka č. 1 Charakteristika konverzačních partnerek.....	74
8.2 Tabulka č. 2 Topic guide.....	75
8.3 Naskenované výstřižky, použité při facilitační technice.....	77

1 ÚVOD

Nárůst zájmu o tělo a vzhled je patrný v posledních dvaceti letech, za tímto trendem jistě stojí to, že fyzický vzhled hraje důležitou roli v každodenních interakcích. Rozpoznání daného jedince a jeho správné zařazení do jedné z genderových kategorií pomáhá člověku snadněji se orientovat v každodenní žité realitě. Jedinci používají typizaci, jež odlišuje muže a ženy, pracují s ní jako s určitým vzorcem pro interakci s jinými jedinci (Berger a Luckman 1999). Tato typizace má základ v kulturním kontextu, kultura je vtělována skrze praktiky a tělesné návyky, které jsou předávány během socializace. Normy se odrážejí do těl a člověk poznává hranice svého těla, tyto hranice se liší na základě genderu (Bordo 2003). Praktika líčení a péče o vzhled je odedávna nesporně spjata právě s ženami.

Péče o tělo může dávat ženám pocit bezpečí, pomáhá jim lépe komunikovat s okolím, zvyšovat atraktivitu nebo měnit, to co se jim na sobě nelíbí (Koritchi et al. 2011). Zároveň jim ubírá čas i peníze, a staví je do pozice těch, které musí na své tělesnosti pracovat, neustále něco vylepšovat, aby byly krásné (Berry 2008, Wolf 2000). Existuje nespočet přípravků a procedur, které ženám pomáhají vypadat lépe, zdravěji, mladší. Tipy na to, jaký make-up či líčení zvolit pro tu kterou příležitost se dnes a denně objevují nejen v lifestyleových časopisech, reklamy na nejrůznější kosmetické přípravky vyskakují na mnohých internetových stránkách bez ohledu na jejich zaměření. V reklamách televizních či internetových, v časopisech i v literatuře se píše o tom, jak by měla vypadat správná žena, či jak docílit dokonalého ženského vzhledu. Dosáhne-li žena takového vzhledu, nejen že může být spokojena sama se sebou, předpokládá se, že pozitivně bude reagovat i její okolí. Atraktivní ženy jsou obdivovány muži i jinými ženami, zároveň je

krása i mocenským aspektem, krásné ženy jsou lépe hodnoceny ve škole, snadněji získávají pracovní pozice, u soudu jsou častěji uznány jako nevinné a celkově jim stačí méně snahy k dosažení stejných výsledků v porovnání s jejich méně atraktivními kolegyněmi (Katz 1995).

Líčení by se však častěji mohlo jevit jako praktika znevýhodňující ženy, společnost využívá symbolického násilí, aby byl zachován genderový řád, zároveň je tato praktika vtělována ženami, které následně pocítují, že je nemístné nenalíčit si řasy, když jdou ven. Tím, že je praktika označována za povrchní, ženy uzavírá do podřazené pozice (Bourdieu 2000). Jejich malichernost je nutí zabývat se vzhledem, přičemž muži mají důležitější věci na práci. Mocenské vztahy prostupují oba gendery, ženy stojí proti mužům v této pomyslné válce, ale nejen to, i samy ženy stojí proti jiným ženám v boji o tu nejatraktivnější z nich. Tento aspekt boje pro ně však znamená značné oslabení a je, dle Wolf (2000), vytvořen muži. Mocenské aspekty mezi jednotlivými gendery se pojí i s konceptem genderových habitů a kapitálů, kdy muži jsou vlastníky především ekonomického kapitálu a ženy kapitálu tělesného. Nezáleží však pouze na struktuře, ale i na jednotlivých interakcích daných jedinců, kteří mohou různou měrou z těchto kapitálů těžit (Bourdieu 1998, Berry 2008). To, jak budou interakce probíhat, ovlivňují sami jedinci prostřednictvím děláním genderu.

Ve své práci se snažím ukázat, že líčení není pouze utlačující praktika, ale může se jednat i o praktiku emancipující, praktiku, skrze niž ženy konstruují své ženství (Bartky 1990). Touto praktikou se ženy odlišují od mužů, vytvářejí si své vlastní společenské sítě, které nutně nemusí podléhat mužské dominanci. Ženy praktiku líčení mohou užívat jako formu realizace, zábavy, zároveň ženy prováděním praktiky mohou být i rezistentní vůči genderovým

normám. Za rezistentní skupinu považuji i ženy, které se běžně nelíčí. Cílem této práce je nahlédnout do každodenního života žen dvou věkových kategorií¹ a zjistit, jak samy ženy vnímají praktiku líčení, zdali je pro ně spíše praktikou utlačující, emancipující či jinou. Zároveň se snažím zodpovědět otázku, co vede ženy k užívání či neužívání praktiky líčení v jejich každodenním životě a jaké faktory ovlivňují jejich rozhodnutí.

---

¹ Kategorie byly rozděleny podle věku na mladší ženy od 18 do 25 let a na starší ženy od 30 do 45 let.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Genderová socializace a „doing gender“

Tělo je jedním z hlavních záchytných bodů v životě každého jedince. Skrze tělo vnímáme okolní svět i sami sebe, tato schránka určuje naše sociální hranice, možnosti a povinnosti. Nechci tím však říci, že těla sama o sobě se rozhodují, nýbrž jsou sociálním konstruktem již od svého stvoření. Tento sociální konstrukt je nesporně spojen s dalším, a tím je gender, který může být také nazýván sociálním pohlavím. Toto sociální pohlaví začleňuje jedince do společnosti a je ve většině případů připsáno na základě pohlaví biologického² (Kimmel 2008). Spojení těla a genderu je velmi úzké. Je však třeba mít na paměti, že vlastnictví určitých pohlavních orgánů není dispozicí pro určité typy chování a jednání. V tomto případě hraje hlavní roli sociální pohlaví, výchova a především socializace do jedné z genderových rolí.

Socializace představuje celoživotní proces, při kterém je jedinec začleňován do společnosti. V rámci tohoto procesu si člověk osvojuje hodnoty a normy dané kultury, aby byl schopen se správně začlenit je socializován již od narození. V případě genderové socializace se jedná o směřování dětí do jedné z genderových rolí, tzn. maskulinní či femininní. Tato socializace může být ze strany rodičů záměrná, ale i nevědomá. Role jsou, jak jsem již řekla v předchozí kapitole, vybírány zpravidla na základě biologického pohlaví, proto snadno dochází k ztotožňování biologického a sociálního pohlaví.

---

² Biologické pohlaví vzniká na základě uspořádání chromozomů, přesněji pohlavních chromozomů, které představují dvacátý třetí pár v naší DNA. Biologická podstata našeho bytí vzniká kombinací chromozomů X a Y. Výslednou sestavou mohou být XX nebo XY, první zmíněná je chromozomální výbava ženského biologického pohlaví a druhá mužského biologického pohlaví (Giddens 2000: 111-112).

V raném dětství jsou děti rozlišitelné pouze na základě pohlavních orgánů, jak je tedy možné, že okolí zpravidla pozná, zdali se jedná o dívku či chlapce i bez toho, aby viděli dítě bez oblečení? Odpověď je velmi snadná. Genderová bipolarita prostupuje celou společností, a jelikož všichni lidé prošli genderovou socializací, mají poměrně dobrou představu, jak rozpoznat dítě, které je označováno za chlapce či za dívku. Nejzjevnějším indikátorem pohlaví by se dalo označit oblečení, které rodiče dítěti oblékají, mnohem specifičtější pro socializaci se mi zdá být, jak rodiče či okolí interagují s dětmi různého pohlaví. V neposlední řadě bych mohla zdůraznit roli hraček, které jsou opět diferenciovány na základě genderu. Jsou-li lidé z okolí schopni správně zařadit dítě na základě některého z uvedených indikátorů, znamená to, že u nich genderová socializace proběhla správně a mohou být sami socializátory, tzn. předávat hodnoty, normy a způsoby chování, které jsou společností vytvořené a také očekávané (Renzetti, Curran 2003 : 90-94).

Děti jsou tedy socializovány nejen svými rodiči, a genderová socializace neprobíhá jen v dětství, ale po celý život. Ovšem předávání vzorců chování, norem a hodnot nestačí, každý jedinec si musí tento soubor společenských požadavků a zásad internalizovat a přijmout ho za vlastní. Tímto způsobem dojde k tomu, že člověk se stane správným socializovaným jedincem a dále buduje svou genderovou roli buď jako muž, či jako žena.

Podle West a Zimmermena (2008) není vysvětlení socializace do genderu dostatečné. Podle nich je proces komplikovanější, nelze jej zúžit jen na bezděčné přijímání a vykonávání jistých povelů, které jsou pro blaho společnosti. Ve své koncepci „doing gender“ připisují jedincům aktivní aktérství.

Gender je kategorie, která je sama o sobě obsažená ve společnosti, ale jedinec sám musí vyvíjet určité aktivity, jistým způsobem interagovat, aby mohl být do této kategorie začleněn.

Člověk sám vytváří svou identitu skrze proces „dělání genderu“. Tímto procesem se rozumí komplex sociálně řízených aktivit³, při kterých jedinec sám uvažuje o možnostech, které má a kam se chce začlenit. Genderová identita je důležitá pro orientaci člověka ve společnosti, každý si svou identitu buduje sám, ale nezcela bez druhých. Pro proces „dělání genderu“ je důležité okolí, neboť gender podle West a Zimmermana vzniká v interakcích. Jedinec předvádí svůj gender, či hraje určitou genderovou roli, tzn. chová se podle jistých genderových norem daných společností, v návaznosti na to očekává reakci okolí, která mu potvrzuje či vyvrací předpoklady o jeho genderové identitě. „Dělání genderu“ představuje celoživotní proces, ve kterém každý jedinec musí svůj gender neustále reprodukovat a zároveň se utvrzovat v interakcích, že jej reprodukuje správně (West a Zimmerman 2008). Koncept West a Zimmermana je pro mou práci jedním ze stěžejních, jelikož stavím na předpokladu, že líčení je pro ženy sociálně řízenou aktivitou. Skrze make-up si žena může potvrzovat svou genderovou identitu v interakcích s ostatními.

2.2 Tělo v současné společnosti

Nárůst zájmu o tělo v sociálních vědách je patrný od osmdesátých let dvacátého století. Vědci poukazují na fakt, že tělo není jen fyzickou schránkou, ale samo ve společnosti interaguje a podléhá rozličným sociálním vlivům (Giddens 2000).

Pro mou práci je důležité položit si otázku, jak je tělo vnímáno v pozdně moderní společnosti a jaké aspekty tento pohled ovlivňují. Základem pro zodpovězení této otázky je popsat faktory, které přinesla postmoderní společnost, a jejich vliv na tělesnost.

---

³ Díky tomuto souboru je nám zřejmé jaké chování či jednání je typicky maskulinní a jaké je typicky femininní.

Charakteristickými znaky postmoderní společnosti jsou individualizace, globalizace, konzumentarismus a medializace. Propojením těchto čtyř aspektů postmoderny došlo ke stvoření kultu těla.

Globalizace je synonymem světa propojeného tokem ekonomických a dalších kapítalů. K těmto tokům přispívá komodifikace kulturních artefaktů i volného času. Propojení světa je rychlé a efektivní, což způsobují všudypřítomná média. S jejich pomocí není složité rozdělit časoprostor, komunikace skrze média i vlastnictví a práce s technologiemi je každodenní realitou. S nepřebernými možnostmi a s profilací postmoderní společnosti jako egalitářské je vytvořen obrovský prostor pro vytváření nových individuů, každý může být, kým chce a kde chce⁴ (Petrušek 2006).

Ve světě plném chimérických možností se může zdát problematické zvolit si ten správný směr k naplnění sebe sama, k dosažení svých cílů. Rozhodování o směřování života se musí jevit jako bytostně individuální a závislé pouze na tom kterém člověku, vždyť právě pojem individuality značí samostatné rozhodování o své vlastní biografii (Beck 2004). Podívá-li se člověk více do hloubky, začnou se vynořovat mnohé, do té doby nejspíše skryté, překážky. Pro společnost jako takovou je typické, že se v ní nachází nespočet jedinců, tito jedinci spolu koexistují, interagují a vzájemně si potvrzují identitu. V rámci různých společností jsou vztahy uspořádány odlišně, pro mě je důležité především uspořádání západní postmoderní společnosti, ve které existují zaběhnuté struktury, které zde byly budovány po mnoho let. Tyto struktury existují společně s aktéry, kteří tyto struktury vytváří, posilují či oslabují, mění, znovu konstruují či vytváří zcela nové. Vztah struktur a aktérů je

---

⁴ Je nutné brát tuto výpověď s jistou mírou nadsázky, v tomto místě uvádím zjednodušený ideální případ, jak si představuji individualizaci. Je zcela zřejmé, že k pohybu na pracovním trhu i v pohybu geografickém je třeba mít nejen finanční kapitál.

oboustranný, aktéři působí na struktury a struktury omezují aktéry. Nelze však říci s konečnou platností, že by každá struktura omezovala všechny aktéry, jedna struktura může jednoho aktéra omezovat a druhému naopak pomoci například v kariérním žebříčku o příčku výš. Již z tohoto výčtu je zřejmé, že být někým, kým chce člověk být, není tak snadné, jak je předkládáno v postmoderní společnosti. Individualita není zcela závislá na vůli jedince, nýbrž se do ní promítají možnosti daného jedince, v závislosti na strukturách a jeho celkovém postavení v určitém systému (Šubrt 2008).

Struktury však nejsou jediným determinantem, který určuje, do jaké míry můžeme formovat svou individualitu. Jak již bylo řečeno, člověk žije ve společnosti dalších lidí, se kterými interaguje. Interakce jsou nezbytnou součástí každodenního života, v nich nachází člověk sebe sama, potvrzuje si nejen identitu, ale i správnost svých rozhodnutí, hledá v nich porozumění atd. Interakce jsou pro člověka jistým záchytným bodem, neboť představují jistotu. Jistotu, že někdo druhý bude reagovat na to, co říkám či dělám. Již v rané socializaci jsme konfrontováni s druhými, podle nich se učíme sociální normy, načerpáváme kulturní hodnoty a v neposlední řadě sami přispíváme k socializaci druhých osob. V procesu socializace se člověk postupně naučí určitý kód, který je nutný ke zvládnutí sociálních interakcí. Tento kulturní kód obsahuje to, co je vhodné či nevhodné říkat, jak se správně chovat aj., je spojen s velkou mírou očekávání (Giddens 2000).

Je nutno poznamenat, že i když žijeme v individualizované společnosti, stále na nás působí genderová pravidla, která předepisují, jak mají jednotlivá těla vypadat. Toto tvrzení označuje jistou strnulost, lze si ho vysvětlit tak, že člověk je svobodný pouze v rámci, který je mu předurčen strukturou, například genderovým řádem. V tomto kontextu je na místě se ptát, zda líčení slouží k vyjadřování individuality, nebo zdali se jedná spíše o produkt

společenského strukturálního tlaku, kterým je definováno, jak mají správná femininní těla vypadat.

Individualismus by neměl být nahlížen jen ve smyslu možnosti odmítnout veškeré společenské struktury s dojmem, že samo individuum je obdařeno nekončící kreativitou, spíše by měl být chápán jako úsilí vynaložené k aktivní práci na sobě samém, které by mohlo změnit zaběhlé normy. Individualitu lze tedy pokládat za individuální zodpovědnost za svůj vzhled, který je kontrolován nejen společnostmi a jejími normami, které vycházejí ze struktur, ale právě i osobou samotnou (Lipovetsky 1997). V případě líčení se lze domnívat, že individualita spočívá spíše v tom, jak a do jaké míry praktiku vykonávat, než zdali jí vůbec vykonávat.

2.3 TĚLO, INDIVIDUALITA A SOCIÁLNÍ POSTAVENÍ

2.3.1 Genderový habitus

Každý jedinec disponuje jistými představami o tom, kým chce být, čeho chce dosáhnout. Tyto představy jsou spojeny právě s určitými očekáváními, člověk doufá, že představa a s ní spojená očekávání se naplní. Představy o tom, kým člověk je, co je pro něj vhodné či naopak nevhodné, jsou ovlivňovány prostředím, ve kterém tyto lidé žijí. Rozdílné životní styly explicitně vystávají z prostorového a společenského uspořádání. Bourdieu (1998) pro různé životní styly užívá pojem habitus. Lidé jsou do těchto habitů od narození socializováni a různé habitusy odkazují k rozlišnému původu aktérů a jejich pozicím ve společnosti. *„Každé třídě pozic odpovídá určitá třída habitusů (či zálib) jako produktů společenských podmínek spjatých s dotyčným postavením, a prostřednictvím těchto habitusů a jejich generativních schopností pak určitý systematický celek statků a vlastností spjatých navzájem stylovou příbuzností.“* (ibid: 14)

Příslušnost k danému habitu prezentují aktéři v rovině praktické, například svým chováním, a také v rovině statků. V rámci habitu, ačkoliv se jedná o jednotící princip, je uplatňována i osobní preference či volba. Jelikož se jedná o diferencující princip, jedinci se chtějí odlišit i v rámci své třídy; zároveň tito lidé nejsou jen pouhé loutky postížené socializací, které by jednaly podle toho, co jim jejich prostorová a společenská přináležitost káže. Nelze však neupozornit na to, že příslušnost k určitému habitu nemusí být celoživotní. Habity lze, i když obtížně, měnit, daný člověk by si však musel internalizovat praktiky, které jsou typické pro daný habitus, získat příslušné statky, či se některých vzdát. Nejobtížnější částí internalizace habitu je však přijetí do dané skupiny. Nestačí, aby se člověk cítil jako člen určité skupiny, ale i skupina mu musí zpětně potvrdit, že se členem této skupiny stal. Dostávám se zpět ke konceptu West a Zimmermana (2008) „doing gender“; i když v tomto případě nemusí jít o gender, vždy je nutné potvrzení identity od druhých, aby se člověk mohl zapojit do společnosti, případně patřit k jinému habitu.

Nejen sociální třída jedinců se otiskuje do jejich těl, ale i jejich sociální pohlaví. Mluví se o takzvaném genderovém habitu, který na základě biologického pohlaví předepisuje jedincům schémata jednání a chování. V průběhu socializace se jedinci učí svému habitu, a to buď mužskému, nebo ženskému. Jelikož společnost funguje na zaběhlých principech mužské dominance, tyto předávané struktury se jedincům potvrzují a oni je považují za přirozené. Tímto způsobem dochází k somatizaci genderu, kdy žena přijímá svou podřadnou pozici v genderovém řádu, neboť je přirozené, že z ženy jsou pasivní pečovatelky spíše než aktivní vůdkyně. Nejedná se pouze o ženské a mužské jednání, ale i o vzhled a celkové zacházení s tělem, které podléhá genderovému habitu (Bourdieu 2000). Ženy například mohou somatizovat make-up jako součást

svého femininního habitu a mohou vnímat své nenalíčené tělo jako nahé nebo neúplné.

Habitus je zajisté relevantním konceptem pro tuto práci, neboť ač všechny ženy neprovádějí praktiku líčení stejně, jsou součástí genderového řádu a dotýká se jich problematika líčení. Bartky (1990) uvádí, že líčení je pozorovatelné u žen různých tříd, líčí se chudé i bohaté, ženy podnikatelky i uklízečky. Připouští však, že používají odlišné praktiky, přípravky a pravděpodobně mají jiný styl líčení. Vliv habitu se objevuje v samotné praktice, nikoliv v jejím užívání či neužívání. Přesněji je zřejmé, že existují strukturálně upravené tradice v líčení, které se přenášejí skrze habitus. Ženy, které nedisponovaly rozsáhlým majetkem, si nemohly dovolit drahá líčidla, vymyslely tedy levnější alternativu. To samé platí i o příležitostech, ke kterým ženy z odlišných tříd make-up používají, např. herečka, je-li v práci, nemůže být nenalíčená, naopak dělnice v potravinářství by neměla mít make-up, už jen z hygienických důvodů. I když se ve všech případech nejedná o absolutně svobodnou volbu, ale spíše o vyjednávání v rámci strukturálních omezení, je zřejmé, že se ženy, a nejen ty, sžily s praktikami a statky, které jsou jim předkládány v rámci habitu. Žena se cítí ženou právě, když je nalíčená; okolí od ženy čeká, že bude nalíčená, a bude jí brát jako správnou ženu (bude jí potvrzovat její genderovou identitu) v případě, když naplní tato očekávání. Tímto procesem, ve kterém žena internalizuje očekávání od druhých do svého pohledu na sebe, vytváří si jistou koncepci sebe samé jako ženy nalíčené, dále získává představu o tom, jak by měla ta která žena v určitém postavení a situaci vypadat.

Tyto představy jsou zpravidla dány strukturami, avšak v naplnění těchto očekávání se otvírá široký prostor pro naplnění individuality. Osobitost v líčení, i když může být limitována například habitem, má i přes toto omezení značný vypovídající charakter o dané osobě. Existují ženy, které nevyjdou bez dokonalého

celkového nalíčení, tím mám na mysli make-up, oční stíny, případně oční linky, řasenka, rtěnka, tvářenka, pudr..., pak jsou tu ženy, kterým stačí oční linky a řasenka, případně lesk na rty, některé ženy jen občas použijí řasenku, jiné jen oční stíny. Jak je zde názorně popsáno, existuje nepřeborné množství kombinací a samo o sobě líčení je velmi kreativní činností, která by se neměla odsouvat do pozadí a být brána jako nesmyslná praktika. Ženy skrze líčení konstruují rozdílné formy feminity, které se pouze inspiřují v strukturálním genderovém nastavení. Tím že ženy zaujímají aktivní postoj ke svému tělu, i když při tomto procesu dosahují odlišných výsledků, dokazuje jejich invenci a důležitost individuálního jednání. Vytvoření vlastního stylu líčení a pochopení praktiky líčení jako něčeho osobitého může být pro ženu výhodou, neboť tato žena bude úspěšná v konstruování a rekonstruování feminity právě skrze tuto praktiku. Ženy, které nemají vztah k líčení, se s použitím make-upu nemusí cítit více femininní, ale okolí je tak bude pravděpodobně označovat; feminita bude v interakci zkonstruována skrze praktiku líčení, ale nebude internalizována u dané ženy.

2.3.2 Sociální postavení a kapitály

Vytváření osobitého vzhledu nevyhází pouze z individuality, týká se také boje, který se odehrává mezi jednotlivými osobami o místo na vrcholu hierarchického žebříčku. Skrze vzhled se ustavují sociální nerovnosti a ty, které jsou společností označeny za krásné, mají snadnější cestu k tomu být úspěšnými.

Jedinci ve společnosti mezi sebou bojují⁵ o výhodnější pozici. Nejdůležitější zbraní v těchto bojích se stávají kapitály, tyto kapitály jsou vzájemně provázané a násobením těchto kapitálů dochází ke zvýhodňování daného jedince. Bourdieu (1998) rozeznává tři hlavní druhy kapitálů: ekonomický, kulturní a sociální⁶. Kapitály, aby dostaly své svébytnosti, musí být převoditelné na kapitál symbolický, který jedinci zaručuje praktické uznání za vlastnění tohoto typu kapitálu, dalo by se říci, že kapitál symbolický je kapitálem vyššího řádu než kapitály dříve popsané, jelikož ze všech, jak z ekonomického, kulturního i sociálního kapitálu se ve výsledku musí stát kapitál symbolický k naplnění společenského statusu daného jedince. Symbolický kapitál totiž zaručuje jistou trvalost nashromážděných kapitálů, jelikož tyto kapitály jsou v rámci symbolického kapitálu potvrzeny i okolím jedince, které přiznává symbolický status a reprodukuje tak jisté struktury (Bourdieu 1998).

Vedle výše zmíněných kapitálů existuje i kapitál tělesný. Wolf (2000) popisuje, že krása se stává ženským platidlem, tzn. tím samým, čím jsou pro muže peníze. Dle tohoto tvrzení jsou muži vlastníky ekonomického kapitálu a ženy kapitálu tělesného. Kapitál tělesný je však snadněji manipulovatelný než jakýkoli jiný kapitál, jelikož tělesnost je normativně utvářena skrze standardy dané konkrétní společností; tyto standardy jsou ovšem velmi proměnlivé a je tedy těžké s nimi držet krok. Prezentace krásy, jak se správný

---

⁵ Podle Bourdieho (1998) je tento boj spíše symbolický a odehrává se na úrovni sociálních polí, která jsou charakteristická vlastními pravidly a strukturou distribuce kapitálů, tato sociální pole jsou navzájem propojená a zároveň relativně autonomní na sobě i v rámci sociálního prostoru.

⁶ Kapitál ekonomický představuje především peníze a vlastnictví statků, kapitál kulturní, kterým jsou myšleny určité symbolické statky, dovednosti a tituly získané vzděláním, posledním je kapitál sociální, jež vytváří sociální sítě, které mohou být proměněny na kapitál ekonomický či mohou zaručit členství ve skupině (Bourdieu 1986).

tělesný kapitál nazývá, je předkládána i za pomoci médií, které předkládají obrazy krásných lidí, kteří jsou zároveň i úspěšní⁷ (Berry 2008). Jedinec, který vlastní tento fyzický kapitál, je - jako v případě jiných kapitálů - zvýhodněn a získává sociální moc. Ta se v případě fyzického vzhledu skládá ze dvou faktorů - z ekonomického a sociálního, jinak řečeno, je vytvářena na základě konzumace kosmetických aj. výrobků, které jsou přínosné pro dokonalý vzhled a na základě sociálních sítí, skrze které jedinci dostávají informace o vzhledu obecně a potvrzují si prostřednictvím nich správnost svého vzhledu.

Podle Berry (2008) existují lidé, kteří nepotřebují zvyšovat svůj fyzický kapitál, neboť jsou vlastníky například dostatečného ekonomického kapitálu, a to jim zajišťuje vyšší status. Tito lidé mohou paradoxně za pomoci ekonomického kapitálu lépe naplňovat i kapitál fyzický, mohou si dovolit kupovat drahé přípravky pro vylepšení vzhledu či snadněji podstoupit plastickou operaci. Nicméně právě vzájemná spolupráce kapitálů přináší větší akumulaci a výhody. Domnívám se, že chyběl-li by kapitál fyzický, mohlo by postupem času dojít i ke snížení kapitálu ekonomického. Což sama Berry uvádí ve svém textu, když poznamenává, že lidé mohou být vyhozeni z práce kvůli stáří, které znehodnocuje fyzický kapitál. Kdyby takováto osoba využila svého ekonomického kapitálu a podstoupila plastickou operaci, nemuselo by k tomuto znehodnocení dojít.⁸

---

⁷ Berry (2008) předkládá, že média mezi tyto dvě věci dávají rovnítko a podporují tak takzvanou sociální estetiku, což znamená, že veřejnost více reaguje na vzhled ostatních lidí, což vede k diskriminaci a izolaci lidí, kteří nejsou vlastníky dostatečného fyzického kapitálu. Problematické jsou záměry médií a kosmetických firem, které vytváří obsah těchto médií, neboť jim jde o zisk.

⁸ Musím podotknout, že sama toto považuji za extrémní případ, a že nejsem odpůrkyní stáří a přívržencem plastických operací, ale pro názornost se mi tento příklad zdál vhodným.

Lidé, kteří mají vyšší fyzický kapitál, jsou považováni nejen za lepší pracovníky, ale celkově se od nich očekává jistá míra úspěšnosti, jsou jim pak připisovány vlastnosti jako moudrost, lepší orientace v sociálních situacích, přátelskost atd. (Berry 2008). Souvislost krásy s pracovním nasazením uvádí i Dellinger a Williams (1997), když popisují, jak ženy užívají v práci make-up, aby byly považovány za spolehlivější, pracovitější a aby se vyhnuly zbytečným otázkám o jejich zdravotním stavu či sexuální orientaci, neboť ženy, které se nelíčí, jsou často okolím považovány za nemocné či homosexuální.

Jak je zřejmé, existují různé druhy kapitálů, jejichž vlastnictví je stěžejní k participaci ve společnosti. Nutno podotknout, že tyto kapitály mohou být buď „vrozené“, tím že se jedinec narodí do rodiny, která vlastní ekonomický, kulturní či jiný kapitál a tento je jedinci předán v rámci dědictví, socializace aj., nebo získané, které jedinec získává sám v průběhu svého života. Přičemž se předpokládá, že všechny kapitály jsou syntézou obou těchto možností (Bourdieu 1998). Důležité je podotknout, že jeden kapitál může podporovat získání kapitálu jiného. V případě mé práce se naskýtá otázka, jestli skrze fyzický kapitál, tím mám konkrétně na mysli líčení a starání se o své tělo, může žena profitovat a získávat i další kapitály, ekonomické či sociální a kulturní.

2.4 TĚLA, KTERÁ JSOU OVLÁDANÁ?

2.4.1 Tělesnost spojená s genderovými omezeními

Odlišné nakládání s tělesností je fenoménem, který je viditelný po delší dobu, například Young (2004) svou prací „Throwing like a girl“⁹ poukazuje na to, že těla jsou rozdílná spíše sociálně než biologicky a jsou podřízená genderovým normám¹⁰.

Young (2004) ve své práci navazuje především na Beauvoir (1966), která mluví o ženě jako o druhém pohlaví, což znamená, že žena sama není subjektem, ale vždy se odvozuje od muže. Osoby ženského pohlaví se nemohou vymanit z tohoto strukturálního zajetí, bude-li na ně neustále nahlíženo jako na ženy. Žena je stejným člověkem jako muž, ale už jen tím, že svou existenci musí obhajovat, z ní dělá osobu muži nerovnou. Ženy žijí ve světě, který je vytvořen a vytvářen muži a přebírají mužskou definici ženství, která přisuzuje ženám jejich nerovné postavení. Druhé pohlaví je odvozeno, a tudíž není kompletní, což vytváří pocit méněcennosti, který ženy internalizují do svého nakládání s tělem, ale nejen ony samy toto

⁹ Ve své knize popisuje na příkladu házení míče odlišné nakládání s prostorem a celkové rozdílnosti, které pozorovala při této aktivitě u dětí obou pohlaví. Tyto odlišnosti dle ní nemohou být dány rozdílnou tělesnou stavbou jedinců, jelikož děti mají těla fyziologicky velmi podobná.

Výsledek experimentu byl velmi zajímavý, to, že jsou dívky socializovány do role podřazeného, pasivního pohlaví, se prolíná i do jejich hodů. Ukázalo se, že dívky nevkládají do hodu takovou sílu, snaží se, aby nezabraly příliš velký prostor, tím pádem je jejich hod horší oproti chlapcům, kteří mají být přirozeně aktivnější, průbojnější a nemusí na sebe dávat pozor, také se nebojí využít prostor a vkládají do hodu celé tělo.

¹⁰ K genderovanosti těl dochází již od útlého věku. Martin (1998) ve svém článku popisuje, že škola (konkrétně mateřská škola) je jednou z mocných genderovaných a genderjících institucí, která disciplinací těl nejen předává genderové nastavení, zároveň genderovaná těla předkládá jako přirozená, jelikož i dospělí zpětně vidí, že se jejich děti chovají určitým způsobem, jako dívka či chlapec. Článek odkazuje k rozličnému oblékání dětí do příslušných barev dle genderu (modrá pro chlapce, růžová pro dívky), důležitějším aspektem však je, že škola (či mateřská škola) podněcuje genderované chování a nakládání s tělem. Chlapci byli vyzýváni k hraní si na superhrdiny, kdy mohli běžet po třídě, plazit se po zemi, mohli mluvit bez přihlášení, na rozdíl od dívek, které jsou kárány, když se nepřihlásí a jejich hry jsou založeny na sezení u stolu a malování, převlékání sebe nebo panenek.

nakládání s tělem vytvářejí, neboť i jejich okolí je této disciplinaci těla učí. Jak popisuje Young, žena musí zabírat minimální prostor, nepředvádět žádná velká gesta i v dikci by měla být tišší a celkově pokornější. Měla by si dávat pozor, aby se neušpinila, či si něco nezničila, což neumožňuje podnikat různé pohybové aktivity, které jsou u chlapců znakem individuality a odvahy, například lezení po stromě, běhání přes překážky atd. Žena se sama nedokáže z této struktury vymanit a tím pádem je dle Beauvoir uvězněna ve svém těle, toto tělo je však ženám systematicky odcizováno tím, že je konstruováno jako nedokonalé. Touha po dosažení této dokonalosti vede ženy k rozličným úpravám jejich těla, ať jde o praktiku líčení či o plastické operace. Odcizení je spojeno s neustálým předkládáním těla mužského jako toho správného, které není omezeno slabostmi ženské biologické podstaty, za což by se dalo považovat těhotenství, menstruace, menopauza a s tím spojené hormonální výkyvy a změny nálad, ve kterých se žena stává obětí svého těla. Young i Beauvoir se domnívají, že neustálé připomínání a rekonstruování nedostatečnosti je ženami internalizováno, a ty tudíž nemají jinou možnost než se podřídít těmto pravidlům, které vycházejí ze sociálního nastavení mezi gendery.

Tato teze směřuje k mé základní premise o tom, že s těly nakládáme v závislosti na sociálních situacích, které jsou ovlivněny genderovým řádem.

2.4.2 Biomoc – tělo jako disciplinovatelná entita

Těla je však třeba vnímat v jejich komplexnosti, je s nimi nakládáno v závislosti na sociálních situacích, ve kterých se objevují, ale nesmí být opomíjeny mocenské mechanismy, jež jsou do těl vpisovány a skrze něž jsou tyto mechanismy reprodukovány. Dle Foucaulta (2000) byla těla odedávna trénována v rozličných

institucích¹¹. Byly předepisovány jasné pokyny, které uváděly, jak má být s těly v těchto institucích nakládáno.

Těla byla manipulována především z důvodu mocenské kontroly. Disciplinační praktiky však nejsou jediným mechanismem vytváření poslušných těl. Pro lepší ovládnutí a zdání přirozenosti byly upraveny i prostory, ve kterých probíhala disciplinace, či byl přesně upraven časový harmonogram aktivit. Disciplinační praktiky sloužící k vytvoření správně fungujícího těla se v průběhu času proměňovaly od hrubého donucování v dobách předešlých na prakticky nenásilné aktivity, možná by se dalo říci až plíživě manipulativní. Nenápadným dlouhodobým mírným tlakem se zformovala těla poslušná, která jsou výsledkem aplikování biomoci, tzn. moci, která je uplatňována skrze tělo a transformuje význam těla ve společnosti.

Skrze poslušná těla začalo docházet ke kontrole sebe sama, neboť disciplinační proces je mimo jiné založen na systému odměn a trestů. Foucault k vysvětlení sebekontroly využívá model Panopticonu¹², kterým popisuje i fungování celé společnosti. Každý jedinec dle něj podléhá mocenské kontrole a spravuje podle ní své tělo, které se naučil používat jistým způsobem v rámci disciplinačního procesu. Je také kontrolován svým okolím, které mu v interakcích sděluje, zdali se svým tělem nakládá správně. Jedinec si je tohoto společenského tlaku sám vědom a kontroluje sám sebe, zároveň tímto své tělo spoluvytváří, neboť s ním nakládá určitým způsobem. Z důvodů poslušnosti či poddajnosti pak obě pohlaví vykonávají typicky maskulinní či femininní úkony (ibid).

---

¹¹ Ve své knize mluví především o institucích vězení, armády, školy, kláštera.

¹² Panopticon je modelem vězení, které připomíná hvězdu, přičemž ve středu je centrála s dozorci a paprsky představují jednotlivé cely. Do každé cely je ze středu okno, které je však z cel neprůhledné, vězni tudíž neví, kdy jsou dozorci v centrále a kdy je kontrolují. Ve výsledku se vězni nedopouštějí nikdy žádných přestupků, jelikož neví, kdy jsou sledováni, dochází tedy ke kontrole sebe sama a jedinci se tímto stávají poslušnými.

Foucault se však nezabývá genderovaností těl a odlišnými praktikami, které směřují k poslušným tělům, bere těla mužská i ženská jako rovná v disciplinárním procesu. Bartky (1990) tvrdí, že zajisté existují disciplinační praktiky femininní a maskulinní, ve své knize se zabývá především těmi femininními a rozděluje je do tří kategorií.

- 1) Praktiky, které pomáhají tvořit těla správných tvarů a velikostí. Zde zmiňuje především to, že požadavek na tvar ženského těla je napříč časem a kulturami proměnlivý. Dnešní podoba ženského těla v módní branži je však téměř totožná s tělem chlapeckým¹³. Mezi praktiky tvarující tělo patří primárně sport a cvičení. Často dochází ke změně tělesných proporcí za pomoci speciálních stravovacích návyků, užíváním potravinových doplňků, které mají pomoci k hubnutí či různými krémy proti celulitidě atp.. V neposlední řadě se k úpravě těl využívá estetická chirurgie.
- 2) Praktiky, které produkují specifický repertoár gest a pohybů. Jde v podstatě o různé postoje a nakládání s tělem, které je odlišné pro oba gendery. Ženské tělo by mělo zabírat méně prostoru, ženy tedy stojí spíše s rukama u těla, když sedí, jejich nohy jsou opět u sebe, na rozdíl od mužů, kteří se snaží ukázat svou dominanci zabíráním co největšího prostoru.
- 3) Praktiky spojené se zdobením těla, které jsou pro mou práci stěžejní. Tyto praktiky zahrnují péči o pleť, nanášení make-upu, lakování nehtů, vytrhávání nechťených chloupků, barvení vlasů atd. (ibid).

---

¹³ Modelky nemají žádná prsa, pas, boky a jsou téměř průhledné. Problematické může být, je-li toto vzezření prezentováno jako ideál ženskosti. V konstruování feminity se ukazuje, že ženy chtějí být štíhlé a zároveň si chtějí ponechat svá prsa. Ovšem extrémní štíhlost a velká prsa také nevypadají zcela přirozeně, a přirozenost je slovo, ke kterému dnes směřují konstrukce feminity.

V každé z těchto kategorií je zřetelný odlišný požadavek na tělo mužské a ženské, lze se domnívat, že je to z důvodu hierarchického uspořádání moci v moderní společnosti, které bez výraznějších změn přetrvalo do společnosti postmoderní. Požadavky na vzezření ženy jsou vyšší než u mužů, nebo alespoň počet praktik, které by měla žena vykonat, aby byla správnou ženou, je vyšší. Žena tedy musí velmi časově investovat ke konstrukci feminity, jde však i o další investice.

Domnívám se, že soubor těchto praktik, ať jde o diety k dosažení vysněné váhy či snaha o zabránění co nejmenšího prostoru a v neposlední řadě užívání nespočtu kosmetických přípravků, nevznikl ze dne na den, nýbrž se jedná o dlouhodobý proces, ve kterém je velmi těžké určit, kde započal. V této práci je důležitější otázkou, jak ženy samy vnímají tyto praktiky a jak k nim přistupují. Nepopírám existenci jednotlivých výše popsaným praktik, sama jsem příkladem ženy, která tyto praktiky denně využívá, nicméně touto prací chci poukázat na to, že genderované praktiky je třeba vždy vnímat v jejich specifických kontextech, ve kterých se objevují a s ohledem na způsoby, kterými jsou vykonávány, neboť každý jedinec individuálně vytváří tuto genderovou mozaiku právě v závislosti na zažitých interakcích.

2.5 Genderované praktiky

Líčení je z hlediska laické veřejnosti praktikou typicky ženskou, což směřuje i ve vědeckém diskurzu k genderovému rozměru této praktiky. Praktika je označena za genderovanou v případě, že se skrze tuto praktiku ustavuje význam či obsah genderu. Je-li konstrukce feminity spojována se vzhledem, je pro muže nepřijatelné, aby používali make-up. Společenská konstrukce maskulinity je spojována spíše s výkonností, ambiciózností a

pracovitostí, nikoli se vzhledem, muž, který by si aplikoval make-up, by vybočoval z genderové normy a pro majoritu se stává „divným“, v mnoha případech homosexuálem (Connel 2009). Tato praktika má ovšem nejen normativní význam pro muže, ale i pro ženy samotné, neboť feminita vyžaduje určitou formu práce se svým tělem, ať jde o úpravu vlasů, nehtů, tělesného ochlupení nebo právě zmíněného make-upu (Bartky 1990).

Gendrovanost praktiky jde ještě více do hloubky, a tak nejen že se praktika pojí s jedním určitým genderem, ale tento gender se konstruuje právě v závislosti na těchto praktikách. Skrze tyto praktiky, konkrétně praktiku líčení, vznikají představy o tom, co je to feminita a jak by měla vypadat „správná“ žena.

Rozdělování praktik na maskulinní či femininní vychází ze zaběhnutých genderových stereotypů, které prestruktutují lidské očekávání o světě kolem i o sobě samých. Kdybychom aplikovali tuto premisu, mohl by se někdo domnívat, že existují dvě genderové kategorie, které přesně udávají, co je vhodné a co nikoli. Realita však není takto jednoznačná, a jak uvádí Bartky (1990), líčení je praktikou zpřítomňující tělo, jelikož tělo je prostorem, který je zdoben, a touto estetickou úpravou těla je tento vzhled rozeznáván jako femininní. Tím, že je této praktiky užíváno, je reprodukována a transformována v závislosti na osobách a sociálních kontextech, ve kterých se objevuje.

Neexistuje jediná správná feminita, je na každé ženě, jak svou genderovou identitu naplní. Zároveň musíme mít na paměti, že neexistuje ani absolutní svoboda. Ve společnosti je zřejmý obrovský tlak na to, jak by měla žena správně vypadat, a ten je umocněn všudypřítomnými médii, které tento ideál neustále přenášejí do každodenní reality. Navíc s ohledem na West a Zimmermanna (2008) feminita vzniká v interakcích, tudíž když si žena vytvoří svojí verzi feminity, neznamená to, že její feminita bude přijata okolím, což

může způsobovat problémy na obou stranách. Konstruuje-li žena svou feminitu na základě jiných praktik než jsou majoritně přijímány jako genderované praktiky, například líčením, nepůsobí tyto aktivity jako femininní a ani tato žena nemusí být označena za ženu, či její okolí bude mít problém rozlišit její gender. Tato nejistota v interakcích způsobuje snahu se jim vyhýbat. Osoby, u nichž není rozpoznatelný jejich gender, se v důsledku těchto nejistot mohou cítit izolovaně a mohou mít problémy s navazováním vztahů. Nejen ony jsou však v těchto situacích v nevýhodě. Druhá strana, tedy osoby, jež se ocitají v interakci či se těmito interakcím vyhýbají, tak jednají ze zřejmého důvodu, a to z toho, že mnohdy samy neví, jak s těmito lidmi, u kterých není na první pohled zřetelný gender, komunikovat. I u těchto druhých lidí tato setkání vyvolávají zmatek a nejistotu ze správného jednání v daných situacích. Mají dotyčnou osobu oslovovat pane nebo paní, jak s ní komunikovat, aby dané osobě neublížili? Lucal (2008) je autorkou, která ve svém článku popisuje své vlastní zkušenosti s obdobnými situacemi, kdy si její okolí nebylo jisto jejím genderem, neboť nosila jen tričko a džíny, měla krátké vlasy a nepoužívala žádný make-up. Proto následně cíleně začala užívat praktiky líčení, systematicky používala make-up, aby zrekonstruovala pro své okolí představu toho, že je žena. Nechala si také narůst delší vlasy, začala si lakovat nehty a nechala víc vyniknout svá prsa; po této změně se snížila četnost jejího označování jako muže. Genderované praktiky tedy mohou být brány jako disciplinační praktiky, které formují poslušná těla, která jsou snadno rozeznatelná a zařaditelná, ať líčení se řadí k těmto praktikám (Foucault 2000).

Užívání make-upu a kosmetických přípravků spojuje ženy ze západních společností napříč etnickými i třídními skupinami. Ženy by měly být krásné a vypadat mladě, všechny požadavky směřují k uměle vytvořenému ideálu krásy, o kterém se více zmíním

v následující kapitole. Chce-li žena naplnit tento ideál, věnuje svému zevnějšku mnoho času (Bartky 1990).

Jeffreys (2005) a Lipovetsky (1997) poukazují na to, že tyto praktiky mají i mocenskou rovinu udržující mužskou dominanci. Muži jsou ve společnosti více uznávaní a více důvěryhodní. Fakt, že se nezabývají tak „povrchními“ věcmi jako je líčení, jim přidává na kompetentnosti. Z hlediska historického a hierarchického je stále větší prestiž být mužem. Ženy, toužící dosáhnout mužské úrovně ve společenském žebříčku se musí daleko více snažit. V podstatě jde o cílené znehodnocování úsilí a uvádění femininních praktik jako podřadných. Make-up hraje v tomto nerovném vztahu zásadní roli.

Podle toho, co jsem dříve poznamenala o povrchnosti a líčení, by se dalo předpokládat, že lépe bude přijímána žena, která není nalíčená, tudíž není povrchní. V tomto případě zde fungují genderová očekávání, která udávají, že žena je nalíčená, jelikož chce být atraktivní, aby se líbila mužům, a v případě, kdy není, je s ní něco v nepořádku, například je označena za homosexuální či za tu, kterou nezajímá, co si o ní okolí myslí. Doslova by se dalo říci, že make-up dělá z žen heterosexuálky. Používá – li žena make-up, působí důvěryhodněji než žena, která make-up nepoužívá. Jak lze vidět, make-up umocňuje nerovnosti nejen mezi muži a ženami, ale také mezi ženami samotnými (Dellinger a Williams 1997; Jeffreys 2005).

K tomu, aby žena mohla vhodně budovat svou feminitu skrze praktiku líčení, musí si tuto praktiku správně osvojit. Užívání make-upu není jen o tom, co si žena na obličej nanese, jedná se o soubor aktivit, které ve výsledku mohou vést ke zdárnému předvádění a vytváření feminity. Pomocníky žen v obrovském světě plném kosmetiky jsou tzv. „odborníci na krásu“, kteří předávají své vědomosti nejen skrze knihy, televizi, časopisy či v kosmetických

salonech, odborníky jsou i ti, kteří každý den interagují s ženami, tzn. jejich okolí.

Složitým úkolem pro zdárnou „make-up socializaci“ se zdá být načasování, tzn. jaký make-up je kam vhodný a co je správné právě pro tu kterou ženu. Opět na sebe naráží individuální představy ženy samé o tom, jak by chtěla vypadat, jak by se chtěla líčit či nelíčit a reakce okolí, které se nemusí shodovat (Bartky 1990).

Z krásy se stává věc, kterou můžeme konzumovat a strana, která nám předává informace o tom, jak být v této praktice nejlepší, z toho velmi slušně profituje.

2.6 Líčení jako utlačující praktika?

Již v dětství se dívky učí, že být krásnou je žádoucí. Když je dívka krásná, bude i šťastná. Jak pochopit tuto rovnici, která je ženám opakována po celý jejich život, nejen v dětství od rodičů, ale později skrze média či sociální sítě?

Nerovné postavení mužů a žen popisuje Beauvoir (1966), když mluví o ženě jako o osobě, která je označena za tu druhou, odvozenou od muže. Podřazené místo ženy nevychází z jejího ženství, ale z nastavení společnosti, ve které tato žena žije. Ustavený genderový řád, který zvýhodňuje muže, nutí ženu, aby se neustále vymezovala a bojovala s tímto řádem a svou nerovnou pozicí.

Bourdieu (2000) také hovoří o genderovém řádu, jehož reprodukce je spojena se symbolickým násilím. To je uplatňováno na ženách, ale nemělo by být chápáno jako násilí v pravém slova smyslu, nejde o fyzické či přímé psychické násilí, jde spíše o systém stereotypů a pravidel daných společenským vývojem, který provází vývoj a vztahy mezi lidmi. Nadvláda mužů tedy nevychází bytostně z mužů samotných, nýbrž ze struktur, kterými jsme jako individua

ovlivnění. Symbolické násilí má ale hlubší dimenzi, kterou je somatizace schémat muže a ženy, toho, jak se ten, který gender chová, obléká, vypadá apod. Obě pohlaví pracují s těmito představami a vstřebávají je do svého uvažování o sobě samých i o okolí. V souvislosti s líčením by se dalo předpokládat, že žena se sama ze své přirozenosti nechce ani nepotřebuje líčit, avšak prostředí, ve kterém žije, si na ni symbolicky vynucuje tuto praktiku. A tato žena přijímá tento symbolický tlak a mění pohled sama na sebe, nadále by jí přišlo nemístné nenalíčit se, když jde na veřejnost. Symbolické násilí nutí osoby dívat se na sebe určitým způsobem. Muži nemusí svému zevnějšku věnovat přílišnou pozornost, naopak ženy, které neupraví svůj vzhled, budou okolím i sebou samými označeny za nedokonalé.

Ke změně genderového řádu může dojít pouze tehdy, když žena překoná imanenci svého vlastního těla. Neměla by být vězněm své tělesnosti, nýbrž by měla dojít k transcenci genderových rolí, jít za ně a hledat své ženství jinde než ve svém biologickém těle. Problém ženy je, že se snaží o transcenci neboli objevení svého já ve světě, který jí vidí jako podřízenou muži, tudíž zavřenou v její vlastní imanenci. Neustále jde tedy o souboj podřízených a vládnoucích, kdy ani jedna strana nechce přiznat svobodu té druhé. Navíc pro ženu může být výhodné zůstat pasivní, neboť pro ženu je pohodlnější, když muž zabezpečuje rodinu a přebírá zodpovědnost a rizika s ní spojená. Proto žena utíká ze svobody volby svých cílů, aby snadněji zajistila svou existenci, tímto si sama vybírá pozici té druhé (Beauvoir 1966). Ani v dnešní společnosti, kdy jsou ženy běžně přítomny na trhu práce, a manželství není zárukou existence, nevymanily se z otěží genderového řádu, který je nyní podporován mýtem krásy.

2.6 Mýtus krásy

Dosažení krásy je nikdy nekončící cesta, neboť krása je jen konstruktem, jak předkládá Naomi Wolf (2000). Podle ní byl tento konstrukt stvořen muži k tomu, aby odsunuli ženu pryč z veřejné sféry. Postavení mužů a žen bylo od dob patriarchátu nerovné. Dříve byla domácnost místem pro ženy a muž vydělával peníze, což mu zajišťovalo symbolickou nadvládu. Když se v 60. let minulého století ženám podařilo proniknout do veřejné sféry, očekávaly, že dojde k zrovnoprávnění jejich postavení. Ale potřeba hierarchického uspořádání genderového řádu zapříčinila vznik nové překážky, kterou se stalo dosažení krásy. Pro ženy stále existuje nedosažitelný bod, který je oproti mužům znevýhodňuje. Wolf přirovnává krásu k náboženství a upozorňuje na to, že patriarchální náboženství bylo nahrazeno dogmatem o věku a hmotnosti. Žena už neusiluje o pozici dokonalé manželky a pečovatelky o domácnost, ale o figuru a vizáž mladé modelky. Mýtus krásy sice zahrnuje především ženy, ale primárně v něm o ně nejde. Je stvořen pro muže, kteří za jeho pomoci reprodukují svoje dominantní postavení. Zároveň mýtus krásy nepředepisuje určitý vzhled, ale spíš chování. Vyvolává v ženách soupeřivost a ony mezi sebou bojují o místo té nejkrásnější.

Mýtus krásy klade důraz na mládí, a tím znevýhodňuje starší ženy, které musí používat více kosmetických přípravků, chtějí-li se účastnit tohoto boje. Odmítání stáří je podle Wolf (2000) dáno předpokladem, že starší ženy jsou moudřejší a snadněji u nich dochází ke spojení s jinými moudrými ženami a tímto spojením by se u starších žen mohla vytvořit rezistence vůči mýtu krásy, což není žádoucí. Žena, která se co nejvíce přiblíží ideálu krásy, se stává pomyslnou vítězkou a za svůj vzhled je odměňována ze strany společnosti, která stojí na mýtu krásy.

Mýtus krásy se nerozšířil jen za pomoci sociálních sítí, intenzivní rozšíření tohoto mýtu přišlo s masovými médii, kdy kosmetické firmy začaly tato média zahrnovat inzercí svých výrobků. Žena jako spotřebitelka je nezbytná pro trh, pouze se změnilo zboží, které kupuje, a to od domácích spotřebičů, které využívala jako žena v domácnosti, na kosmetické přípravky, které potřebuje jako správná žena za jakýchkoli okolností. Ženské časopisy jsou společností považovány za nesmyslné, ženy toto nahlížení vnímají a dochází u nich k tíživé situaci, kdy pociťují touhu tyto časopisy číst, ale zároveň se za to stydí (ibid). Navíc v nich tyto obsahy podporují mýtus krásy a ženy se mohou cítit špatně, že nevypadají jako dívka z titulní strany.

V časopisech probíhá cenzura skutečných tváří a těl žen, což umocňuje představu ideálního vzhledu, jak je vytvořen společností a médii. Ženy se upínají k tomuto prezentovanému vzhledu, a tím se krása pojí s kontrolou jejich těla. Zodpovědnost za vzhled je přesunuta na ženu, a když žena není krásná, znamená to, že nedokáže své vlastní tělo kontrolovat. Žena si může vybrat, jestli bude stará, nebo jestli si koupí krém proti vráskám a svoje stárnutí zastaví. Krása je pro ženu jejím platidlem, stává se jejím symbolickým kapitálem. *„Krásu – bylo třeba definovat jako legitimní kvalifikaci, nevyhnutelnou pro tu, která chce získat moc“* (Wolf 2000: 35). Čím víc se ženy dostávají k moci, tím více si uvědomují, že musí být krásné, aby byly mocné. Nestačí jen pít ženy, krása je dalším krokem k úspěchu. Krása dává ženám stejnou moc, jakou získávají muži vlastnictvím velkých finančních objemů. Správný vzhled je pomocníkem při získávání pracovních pozic. Ženy musí být oblečené a nalíčené vzhledem ke své pozici, ale tento jejich vzhled může být důvodem k sexuálnímu či jinému obtěžování na pracovišti. Vytváří se dvojitý standard - když se ženy nebudou přibližovat ideálu, nebudou zaměstnány, jestliže se mu přibližují, je větší šance,

že budou obtěžovány, a když se jim toto stane, jsou vystaveny pohrdání od druhých, neboť si za to mohou samy, když se takto oblékají či líčí.

Mýtus krásy má podle Wolf i určité světlé stránky. I když na první pohled časopisy pro ženy produkují jen nevýznamné obsahy o líčení, nesmí být zapomínáno na to, že tyto časopisy jsou vytvářeny ženami, které také podléhají mýtu krásy. Nelze je jen tak odsoudit, neboť i v takovýchto časopisech se objevují témata, která nabourávají tento mýtus a dostávají do veřejného diskurzu otázky týkající se nerovného postavení žen. Navíc mýtus krásy, i když má ženy rozdělovat, tak je i spojuje, neboť nedostatek na kráse jedné ženy je výhodou pro druhou. Reklama na kosmetiku je všudypřítomná a vidí ji mladá žena stejně tak jako její babička na druhém konci světa.

Média vytvářejí obrovský tlak na ženy, což je znatelné v nárůstu prodeje kosmetických výrobků, počtu provedených plastických operací či počtu anorektických žen oproti stejně nemocným mužům. Lipovetsky (1997) vnímá tento problém jako zásadní a stejně jako Wolf (2000) spatřuje důvod v nárůstu důrazu na vzhled především v zastavení postupu žen na vyšší pozice a udržení mužské hegemonie. U žen je krása spojena s vytvářením vlastní identity, nicméně nelze tvrdit, že by krásnější ženy byly nutně více spokojeny samy se sebou. A naopak, i když jsou ženy vystaveny kultu krásy, není jasně prokazatelné, že by se tím snižovalo jejich sebevědomí, neboť tyto ženy stále touží po vedoucích místech, a proto studují na univerzitách, mnohdy lépe než jejich mužské protějšky. „*Sledujeme-li průběh společenského vývoje, upoutá nás spíše nárůst profesních a intelektuálních ambicí žen než úpadek pozitivního přístupu vůči sobě samým*“ (ibid: 143). Ženy se podle Lipovetského (1997) již nebojí strachu z úspěchu, a i když je

pro ně krása důležitá, tyto ženy věří, že mohou dosáhnout jak krásy, tak být pracovně úspěšné. Kultu krásy se tedy zcela nedaří upozadit ženy tím, že přesunou pozornost jejich zájmu na „ženské věci“ jako je líčení a oblékání. Nicméně i Lipovetsky upozorňuje na to, že i když mýtus krásy zcela nenaplnuje své cíle, stále jsou hendikepovány ženy, které se nepřibližují ideálu krásy; tyto ženy mají menší šanci na postup vzhůru po hierarchickém žebříčku.

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

Základem pro mou práci se stala kvalitativní metodologie. Chci - li nahlédnout pod povrch a popsat, jak ženy vnímají své ženství a zdali je ženství spojeno s tělem a líčením, nelze volit jinou metodu než kvalitativní. Pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následnou tematickou analýzou, jsem se snažila identifikovat klíčové kategorie, které konstruuji samy ženy svými výpověďmi.

3.1 Výzkumný vzorek

Na mém výzkumu se mnou spolupracovalo čtrnáct konverzačních partnerek¹⁴, které byly ve dvou věkových skupinách, a to 18 - 25 let a 30 - 45 let. Dvě skupiny jsem zvolila pro možné porovnání vztahu k líčení u žen v různých životních etapách. Předpokládala jsem přitom, že ženy různého věku mohou přistupovat k líčení odlišným způsobem a také se na ně v souvislosti s jejich věkem kladou odlišná očekávání.

Věková skupina 18 – 25 let zahrnuje dívky, které zažívají jistý přechod, ať jde o přechod do dospělosti, na vysokou školu či do práce. V postmoderní společnosti je také možné, že zažívají několik přechodů dohromady a že ve stejné době jsou studentkami i pracujícími (Holásková 2008). Tyto odlišné role se mohou pojit i s odlišnými možnostmi užívání či neužívání praktiky líčení. Studentky a mladé dívky mohou mít větší volnost v zakoušení různých stylů líčení, jelikož případné chyby, které dívkám nemusí lichořit, budou přisuzovány mladické nerozvážnosti. V tomto věkovém období také začínají tyto ženy utvářet dlouhodobější partnerské vztahy a k získání správného partnera jim líčení může být

---

¹⁴ Tabulka s charakteristikami konverzačních partnerek je uvedena v sekci Přílohy 8.1 Tab. č. 1.

nápomocné, neboť návody jak se líčit, jsou často brány jako návody, jak získat přízeň mužů (Jarkovská, Navrátilová 2004).

Ve druhé věkové skupině jsou ženy tzv. středního věku, které již mají jisté životní zkušenosti, prošly určitým zaměstnáním nebo jsou to matky, které se soustavně starají o své potomky. Druhá skupina je charakteristická pracujícími ženami, které se mohou ocitát v institucích, které na ně kladou odlišné požadavky, co se vzhledu týká. Pracující žena je brána jako důvěryhodnější a pracovitější, používá-li při výkonu své práce make-up (Dellinger, Williams 1997). Zároveň časové možnosti žen, které pracují a zároveň se starají o dítě, mohou být menší, a tudíž tyto ženy mohou dát přednost spíše starosti o dítě než péči o sebe a svou vizáž, než by tomu mohlo být u mladých bezdětných pracujících dívek či studentek. Finanční náročnost praxe rovněž může být snadněji zvladatelná pro aktivně pracující ženy než pro studentky.

Liší se i společenská očekávání, která jsou spojena s oběma těmito skupinami, při čemž mladé dívky a ženy jsou ve výhodě, už pro své mládí. Také samy sebe a svůj styl stále hledají, což může být důvodem pro větší experimentování v oblasti líčení. Zároveň tyto experimenty nevedou k mnoha negativním reakcím, jelikož existuje předpoklad, že mladé dívky nakonec zmoudří a vyberou si jeden správný styl líčení. Ženy v produktivním věku by již měly znát meze a míru aplikovaného líčení, na tyto ženy také mohou být kladeny větší nároky v souvislosti s užíváním make-upu, neboť jejich pleť už není tak pevná a pružná a ony samy bez zásahu kosmetiky neodpovídají ideálu krásy (Wolf 2000). Tyto dvě skupiny se tedy jeví jako relevantní v případě mého výzkumu. Je zajisté zajímavé porovnat, jestli jsou důvody a názory týkající se praxe líčení odlišné u mladších dívek a žen středního věku.

Dívky a ženy byly vybrány s ohledem na jejich věk, aby spadaly do jedné ze skupin. Konverzační partnerky jsem získávala za pomoci svých sociálních sítí, kontaktovala jsem je buď osobně, když to byly ženy mně známé, nebo pomocí telefonu a emailu, když se jednalo o ženy, které mi byly doporučeny ze strany mých sociálních sítí. Podmínka o užívání či neužívání praktiky líčení nepadla, ale sama jsem vybrala, nebo mi byly doporučeny ženy, které se líčí v běžném životě více, méně a vůbec. Tento zásah jsem provedla, abych rozšířila spektrum vzorku, chtěla jsem docílit jisté škály v užívání líčení, ale nechtěla jsem přílišnou počáteční kategorizací dívek a žen ovlivnit mé smýšlení o nich. Všechny respondentky mi poskytly ústní informovaný souhlas, který se mi v případě mého tématu zdál dostatečným. Každá konverzační partnerka byla ve výzkumu anonymizována a v textu je označuji smyšlenými pseudonymy.

3.2 Metoda sběru dat

Téma líčení je úzce spojené s každodenností. Dívky a ženy, které jsem oslovila, se divily, že takovéto téma může být vůbec náplní bakalářské práce. Konverzační partnerky, které se nelíčí, měly pocit, že pro mou práci nemohou být přínosem, když nepoužívají líčidla. Ženy, které se líčí, říkaly, že nejsou zajímavé, jelikož dělají to, co každá jiná žena. Všechny vybrané dívky tedy šly do výzkumu s pocitem, že mi nemohou nic nového sdělit. Z této počáteční nejistoty jsem vyvodila, že ženy samy by se zřejmě těžko rozpovídaly o své denní rutině, proto bylo vhodné použít polostrukturované rozhovory, které mi lépe pomohly získat informace na témata, která mě zajímala. Pro vedení rozhovorů jsem měla

vypracovaný topic guide¹⁵, který mi pomáhal držet se určité hlavní linie při provádění rozhovorů. Tyto rozhovory se konaly buď na veřejném místě, u konverzační partnerky doma, nebo u mě doma, s ohledem na preference jednotlivých žen. Pro účely mého výzkumu nezáleželo tolik na místě, na kterém se rozhovor odehrával, neboť se jednalo o každodenní téma, ale pracovala jsem s představou, že mé konverzační partnerky by se mohly cítit u sebe doma lépe, a proto by mohly být více otevřené ve svých výpovědích. Navíc veřejná prostředí jsou plná rušivých elementů, které mohou negativně ovlivnit průběh rozhovoru.

Při rozhovorech jsem používala i facilitační techniku, a to na úvod rozhovoru, abych navodila příjemnou atmosféru mezi mnou a konverzační partnerkou a abych ji zpočátku trochu rozmluvila. Touto facilitační technikou byla sada výstřižků¹⁶ z různých lifestylových časopisů. Na těchto obrázcích byly zobrazeny různé ženy, především mladší, s rozdílnou mírou upravenosti - od nenalíčených a neupravených, nenalíčených, ale upravených, jemně nalíčených, výrazněji nalíčených až po velmi extravagantně nalíčené. Ženy měly za úkol vybrat dívky či ženy, které se jim osobně více líbí. Tímto zajímavým úkolem jsem se snažila přijít na to, jak podle nich vypadá ženství, jelikož na otázky po původu ženství se těžko odpovídá bez příkladů. Zároveň mi výstřižky pomohly i během celého rozhovoru, kdy na ně samy ženy odkazovaly, když mi chtěly sdělit například jakou míru nalíčení myslí.

---

¹⁵ Topic guide jinak také interview guide, je podklad k výzkumným rozhovorům, který obsahoval seznam klíčových témat a možných otázek, které bylo nutné v průběhu rozhovoru probrat (Hendl 2005). Tato témata a možné otázky jsem v průběhu rozhovoru flexibilně upravovala podle situace. Topic guide je uveden v sekci Přílohy jako příloha 8.2.

¹⁶ Oskenované výstřižky jsou přiloženy v sekci Přílohy jako příloha 8.3.

Všechny rozhovory byly nahrány na diktafon, trvaly 25 - 60 minut a byly následně přepisovány. U přepisu mi byly nápomocné i terénní poznámky, které jsem si psala v průběhu všech rozhovorů. Abych zajistila triangulaci dat, vedle poznámek z rozhovorů jsem si vedla po celou dobu výzkumu terénní deník, kam jsem si zapisovala nejen nápady a postřehy z výzkumu a rozhovorů, ale i své osobní pocity.

3.3 Metoda analýzy dat

Pro analyzování sebraných dat jsem zvolila metodu tematické analýzy, neboť pomáhá odhalit klíčová témata v rozhovorech, kategorie smýšlení jednotlivých respondentek a vztahy mezi jednotlivými tématy z hlediska konverzačních partnerek (Hendl 2005). Přepsané rozhovory byly přístupné konverzačním partnerkám pro korekci, žádná však této možnosti nevyužila. Již při přepisech rozhovorů jsem si psala analytická mema mimo dokument, který obsahoval přepis. Tato mema jsem nadále používala při tematické analýze. Na počátku analýzy jsem si pročetla rozhovor, ve kterém jsem hledala podobná témata, tato témata jsem si vypisovala do zvláštního dokumentu, ve kterém jsem již měla zaznamenána mema z přepisu rozhovorů. V další fázi analytického procesu jsem pracovala s programem ATLAS.ti, ve kterém jsem si znovu pročetla rozhovor, označila důležité části, které jsem nejprve označila jako volné citace a později jsem k těmto volným citacím za pomoci mých poznámek z předešlého čtení začala vytvářet kódy, které byly ve většině případů kódy otevřenými. Vyskytlo se i několik in vivo kódů. Ze všech kódů jsem vytvořila tzv. code book, který obsahuje význam každého z kódů. V programu ATLAS.ti je vytváření nejen tohoto code booku, ale i práce s daty snadnější a přehlednější, proto jsem tento program využívala.

Nepracovala jsem pouze s programem ATLASi, ale i s kognitivními mapami, které jsem si kreslila na bílé papíry barevnými fixy, jelikož v tomto ohledu mi počítačová vizualizace není natolik blízká jako „osahání“ si vztahů na papíře. Používala jsem vybrané kódy z analýzy v programu ATLASi a spojovala je na papíře do sítí. K těmto sítím jsem si psala poznámky na týž papír a později, když jsem našla smysl, i do dokumentu v počítači.

Po okódování jednotlivých rozhovorů a spojování jednotlivých vztahů k tématům se většinou vyskytly otázky k tomuto samotnému rozhovoru. Z časových důvodů mých i konverzačních partnerek byly první doplňující otázky zaslány konverzačním partnerkám skrze e-mail. Dvě konverzační partnerky odmítly dále spolupracovat s tím, že mi na mé doplňující odpovědi neodpověděly a ani dále neměly čas na sjednání schůzky. Neucelená analýza z těchto dvou rozhovorů však nebyla překážkou ke zdárnému dokončení celkové tematické analýzy, ostatní konverzační partnerky mi poskytly dostatek informací. Při práci s kvalitativní metodologií se v průběhu sběru dat a analýzy vynořují nová témata, která se dále dají začlenit do ještě neuskutečněných rozhovorů. Témata, která se objevila, se vynořovala postupně s probíhající analýzou, kdy se jednotlivé části buď podporovaly či vyvracely.

3.4 Etické aspekty výzkumu

Při svém výzkumu jsem se řídila pravidly etického kodexu. Po celou dobu výzkumu jsem se snažila o vytvoření příjemné atmosféry mezi mnou a konverzační partnerkou. Nepodsouvala jsem jim své názory týkající se používání či nepoužívání make-upu. Mou snahou bylo dostat informace od nich, nikoli jim předávat své zkušenosti. Když se mě má konverzační partnerka zeptala, považovala jsem za

slušné zodpovědět jí otázku, abych nenarušovala vztah, který mezi námi vznikl.

Před samotným výzkumem byly všechny konverzační partnerky seznámeny s mou prací, zároveň jsem jim vysvětlila, nač potřebuji jejich spolupráci a proč právě ony jsou pro mě důležité. Ode všech jsem dostala ústní informovaný souhlas a ani jedna neměla problém s nahráváním rozhovoru na diktafon. Všem konverzačním partnerkám jsem zaručila anonymitu v rámci mé analýzy. V práci se objevují jen útržky z rozhovorů a plné přepisy rozhovorů jsou přístupné pouze mně a konverzační partnerce, se kterou jsem tento rozhovor prováděla. Ačkoli byla možnost nahlédnout do přepisu rozhovoru a vyjádřit se k němu, popřípadě provést jeho korekturu, žádná z mých konverzačních partnerek tuto možnost nevyužila. Všechny ženy, které se podílely na mém výzkumu, obdrží elektronickou či tištěnou verzi výsledné bakalářské práce.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

V následující části představím výsledky mého výzkumu, na kterém se podílelo čtrnáct participantek ve dvou věkových skupinách. Výsledky by měly přiblížit jejich zkušenosti a pocity týkající se praktiky líčení a měly by odhalit důvody, kvůli kterým tyto ženy používají či nepoužívají tuto praktiku.

4.1 Role líčení při konstrukci feminity

Líčení je považováno za genderovanou praktiku, což neznamena jen to, že je určeno pro ženy, ale i to, že se s jeho pomocí konstruuje ženství. Zásadní otázkou bylo, co pro ženy znamená být ženou a jak by měly jako ženy vypadat. Ptát se po takovýchto otázkách je velmi složité, neboť ženství se může zdát jako něco velmi abstraktního a zároveň každodenně přítomného, což vede k tomu, že ženy vnímají ženství jako něco přirozeného, o čemž každý ví, co to je a necítí potřebu se o tom bavit. Pro zjištění toho, jakým způsobem konstruuji normy feminity ve vztahu ke vzhledu, jsem zvolila facilitační techniku s výstřižky z různých časopisů, kde převládaly ženy mladší, upravené do různé míry. Většina mých konverzačních partnerek si vybírala nejčastěji tři obrázky, při čemž na každém z těchto tří obrázků byla žena nalíčená, jedna více a další dvě pouze jemně nalíčené. U ostatních obrázků odsuzovaly neupravenost „*ta je, jak když prolítla nějakým křovím*“ (Lada), „*vypadá, jak když zrovna vstala*“ (Romana), nebo zmiňovaly osobní preference „*mně se nelíbí ta růžová rtěnka*“ (Pavla), „*ta má velkej nos*“ (Martina).

Volily však shodně ženy, které byly nalíčené ve stylu tzv. nahého líčení¹⁷, kdy není skoro poznat, že je žena nalíčená. Takovéto obrázky žen hodnotily mé konverzační partnerky velmi kladně. Veronika se vyjadřovala kladně i k dívce, která byla upravená, ale nenalíčená: „*Tahle je třeba taky hezká, ale s tím make-upem to prostě vypadá nějak líp.*“ Konverzační partnerka Lada se k této dívce také vyjádřila a zároveň celkově ve své odpovědi shrnula pozici všech žen, se kterými jsem vedla rozhovor:

„... když jsou ty ženský upravený, tak myslím, že všechny jsou hezký, každá má něco do sebe, když je nalíčená, to je jasný. Tuta teda taky není špatná, ale jako zase až bude víc nalíčená, tak bude vypadat určitě líp.“

Z těchto výpovědí vyplývá, že ženy vnímají ženský vzhled jako něco, co lze upravovat a neustále vylepšovat. Předpokládá se, že žena s make-upem bude vždy hezčí než žena bez make-upu.

Mezi vnější ženské atributy kromě líčení podle mých konverzačních partnerek patří vlasy, oblečení, upravené nehty, postava, především tedy celková upravenost. Tou mínily to, že správná žena by měla mít vždy učesané vlasy, pěkné ruce a oblečení hodící se k situaci. Na tomto výčtu se všechny shodly, což připisují tomu, že existuje jistá společenská představa o tom, jak by měla žena vypadat a již se ženy chtějí přizpůsobit. Nutno podotknout, že výše popsany výčet je spjat přímo s otázkou po vzhledu správné ženy.

---

¹⁷ Nalíčení ve stylu tzv. nahého líčení. Takovéto líčení se snaží vyvolat dojem přirozenosti. Lidé by si o ženě, která je nalíčena v tomto stylu, měli myslet, že nepoužila žádná líčidla. „*Nahý make – up musí být naprosto nenápadný a přirozený. Cílem je vytvořit dojem, že krásně hladkou a sjednocenou pleť máte vlastně od přírody.*“ (evizazistka.cz)

Ženství není pro mé konverzační partnerky pouze o vzhledu, ale spíše o chování a vystupování dané ženy. Nicméně, na co poukázala nejedna z nich, žijeme ve světě, kde vzhled je až na prvním místě, tudíž první dojem hraje velkou roli. Inteligentní, ale neupravená žena mnohdy svou inteligenci nemůže ani ukázat. Nesplňuje totiž jistou normu vzhledu, tu by však nesplňoval ani muž, který by byl nalíčený. Nalíčení u muže by bylo přípustné pouze tehdy, jednalo-li by se o nalíčení v rámci práce v showbiznysu. Oproti tomu k ženě líčení patří, neboť žena má být ženou nalíčenou, v tomto lze snadno vyzorovat genderovanost této praktiky. Toto tvrzení opírám i o sdílené vědění, jelikož mnoho mých konverzačních partnerek mi ve svých výpovědích sdělovalo, že je důležité vypadat jako žena. Tyto konverzační partnerky přitom explicitně předpokládají, že já jako žena vím, jak vypadá žena a jaké jsou její atributy, při čemž mezi ženské atributy náleží právě nalíčená tvář.

Martina a Tamara při odpovědi na otázku co dělá z ženy ženu, jmenovaly úpravu zevnějšku, která se pojí s líčením. Jelikož se ani jedna běžně nelíčí, vyvolala v nich tato otázka rozpaky ohledně jejich ženství, při čemž Martina se vyjádřila: „...to znamená, že jsem chlap!“ a Tamara pochybovala o svém vzhledu: „Žena by měla být určitě upravená ...i když já, když se na sebe podívám. Já to neumím.“ Tyto dvě ženy ve své každodennosti necítí potřebu líčení, ale neznámá to, že by si nebyly vědomy toho, jak má žena vypadat. V případě této mé otázky, kdy koncipovaly spíše obecný obraz toho, jak má žena vypadat než svůj vlastní, reflektovaly, že se tomuto obrazu nepřibližují, což v nich vyvolalo nejistotu. Negativní pocity se mohou pojit s uvědoměním si toho, že dostatečně nekonstruují svou feminitu. Ve svých dalších výpovědích však Martina zdůrazňovala,

že se také umí obléci a nalíčit jako žena, jen to ve své práci nepotřebuje:

„...prostě se nelíčím, nepotřebuju to, pracuju na vesnici, sama tam mam kancelář pro sebe. Chlapi jsou tam dole v monterkách, vaří litinu, víc prach strašnej, špína.“

Tamara zas poukazovala na jiné rysy pojící se s feminitou, například péči o rodinu a soužití se svým manželem, který nikdy nevyžadoval, aby byla nalíčená.

Jiné mé konverzační partnerky naopak uváděly, že když se nalíčí, přijdou si víc žensky a i ve svém projevu jsou sebevědomější, tím myslím ženy, které se běžně líčí. Příkladem sebevědomějšího jednání za použití make-upu může být Radčin postoj k vyřizování věcí na úřadech:

„Protože když tam přijdu nenalíčená, šmudla řeknu, tak tam jdu vlastně jakoby s pokorou o něco žádat, kdežto najednou si na sebe navlíknu tu masku, namaluju se, už tam vcházím jako dáma s požadavkami, jo. Takže mam takovej daleko větší pocit sebevědomí a taky tak vystupuju, že jo.“

Líčení v tomto případě nejen zvyšuje atraktivitu, ale také přiznává ženám kompetence. Nalíčená tvář se stává pro ženu kapitálem, když žena chce působit důvěryhodně, schopně, kompetentně, změní svůj zevnějšek. Dochází ke spojování vzhledu a schopností daného jedince, při čemž mohou být právě schopnosti odvozovány, od toho, jak dotyčná žena vypadá. Jestliže se o sebe žena nestará, vytváří to představu, že se nebude starat ani o přidělené úkoly, naopak ženy, které o sebe pečují, jsou brány jako spolehlivé a kompetentní. K tomuto tvrzení odkazuje následující výpověď Dominiky:

„ ...popravdě už neznam nebo nemůžu si vybavit ženu, která by na mě působila hezky, elegantně a nebyla při tom nalíčená. Že většinou, když už se o sebe ty ženy staraj, tak k tomu volí i to líčení aspoň nějaký.“

Dominika spojuje feminitu s určitým nakládáním s tělem či jeho úpravou. Představa ženy, která se o své tělo stará určitým způsobem, aby dosáhla feminity, je popisována i u Bartky (1990). Žena, by měla být nalíčená, dokazuje to totiž, že tato žena se o své tělo stará určitým způsobem, který jí pomáhá konstruovat feminitu.

4.1.1 Ideál krásy a jeho vnímání na osobní i společenské úrovni

Neexistuje jediná feminita, ale ukazuje se, že jedná-li se o tělesné normy feminity, představy mých konverzačních partnerek jsou si velice blízké, až skoro totožné. Z tohoto je vyvoditelné, že ve společnosti je daná představa o ideálním ženském vzhledu. I ženy, které se samy zjevně nesnaží tuto představu naplnit, například tím, že se nelíčí či nemají ideální váhu, dokážou popsat ideální obraz ženy. Takováto žena by měla být upravená, s ženskými tvary¹⁸, dlouhými vlasy, pěknou pletí a decentně nalíčená. Tento výčet vychází z diskuze nad výstřižky z časopisů. Když jsem se však cíleně ptala po tom, co si ženy představují pod ideálem krásy, dostávalo se mi různorodých odpovědí.

Odpovědi se různily především s ohledem na to, že mé konverzační partnerky ideál krásy často vnímají jako něco individuálního a zároveň nedosažitelného. Neboť nikdo není dokonalý a nemůže se líbit každému, což ovšem spíše směřuje k jisté obecné platnosti tohoto individuálního ideálu. Ideál krásy je tedy chápán jako něco dvouúrovňového, při čemž na první úrovni je společensky daný obecný ideál, jehož atributy vyjmenovávaly mé konverzační partnerky nad výstřižky z časopisů, a na druhé úrovni

---

¹⁸ Ženské tvary lze identifikovat jako štíhlý pas, prsa a zadek. Nejedná se o boubelky ani velmi štíhlé dívky, ženy často upozorňují na to, že modelky nemají prsa a prsa jsou znakem feminity, což říká i Kimmel (2008: 278) : „Ženství je obvykle spojováno s váhou a s velikostí poprsí.“

jsou individuální projekce tohoto ideálu, které nutně podléhají trendům ve společnosti. Výpovědi Pavly a Hanky uvádím pro názornost těchto dvou úrovní.

„Já si myslím, že ten ideál krásy má jako každé svůj, taky nám ten ideál krásy přednáší média a časopisy. Že tohle je teď moderní, tenhle účes, tohle malování a vlastně to vytvářejí ty celebrity. Tak ty jsou asi považovaný za ideál krásy nebo ty missky nebo modelky.“ (Pavla)

„...každé jakoby má nějakéj individuální takovej ideál krásy, že pro někoho je to třeba vysoká blondýna, pro někoho je to vypracovanej týpek, já nevím...asi úplně jako žádnéj stoprocentní asi není.“ (Hanka)

Proměnlivost ideálu krásy a jeho ovlivňování každodenního života postihla Dominika:

„Úplnej ideál krásy myslím, jakože něco takovýho neexistuje. Ale myslím, že pro každou dobu je vytvořený něco, co jakoby frčí, že je nějakéj uměle vytvořenéj ideál krásy, což teda v dnešní době je strašnej fenomén tý vychrtlosti, a jakoby asi možná zbytečně. To všechno je podle toho, co člověk vidí hodně kolem sebe jako reklamy, nějaký média. Takže různý takový ty modelky jsou všechny prostě vychrtlý, tak ty holky si z nich trochu berou příklad, jako by chtěly být jako ony prostě, aby se na ně ostatní lidi dívali.“

Spojení ideálu krásy s modelkami¹⁹ bylo časté, především v negativních reakcích, kdy mé konverzační partnerky nesouhlasí s idealizováním modelek, jelikož jejich tělesné proporce podle nich nejsou ženské. Celkově jsou modelky pokládány za atraktivní, jsou-li nalíčené, bez make-upu se mým konverzačním partnerkám zdají být ošklivé. V tomto nesouhlasu s obecným předpokladem vyhublé modelky jako ideálu krásy lze vyzorovat rezistenci proti

¹⁹ Spojování ideálu krásy s modelkami a herečkami popisuje i Lipovetsky (1997). Krása je brána jako předzvěst úspěchu a štěstí. Modelky a herečky naplňují tradiční hodnotu ženy založenou na kráse, ale přidávají i ekonomickou nezávislost. Nicméně dotváří kruh ideálu krásy, neboť evokují pocit, že žena může být úspěšná, jen když bude krásná. Při čemž nelze opomenout to, že to, co nazýváme krásou, se neustále vyvíjí.

předkládanému ideálu. Ženy nepovažují ideál krásy, který je předkládán médií, za všeobecně platný a zároveň se vůči němu vymezují. Domnívají se, že ideální tělesné proporce vypadají odlišně a že by samy nechtěly vypadat jako modelky, což nabourává předpoklad ideálu krásy, kde by mělo jít o to, přiblížit se tomuto ideálu. Výše zmíněné negativní pocity spojené s nepoužitím make-upu znovu odkazují k určité péči o své tělo, která se musí vykonávat pro formování femininity.

Jestli existuje ideál krásy, jsem se ptala nejen Tamary, ta mi však místo odpovědi poskytla návod, jak být ideálem:

„Musí ta ženská o sebe jako dbát nebo musí se tím jako zabejvat. Nebo teda, když prostě chce vypadat, ale zase aby úplně ...musí to jako ze sebe vypěstovat nebo já nevim, jak ti to mam říct.“

Tamařina citace velmi dobře popisuje koncept dělání genderu. Být ženou znamená ji ze sebe udělat, provádět praktiky, které jsou určené pro ženy. Žena pracuje na své ženskosti tím, že se sama sebou zabývá a následně svou ženskost předvádí, aby jí i okolí potvrdilo, že je ženou. Ženství není v tomto ohledu bráno jako samozřejmost, ale jako cíl určité vykonané práce (West, Zimmerman 2008). Každá žena se tedy může stát ideálem krásy nebo se mu alespoň přiblížit, když na sobě bude dostatečně pracovat. Nedílnou součástí vynaloženého úsilí je i praktika líčení.

4.2 Internalizované genderové odlišnosti

Pracuje-li se s představou, že líčení je primárně určené pro ženy, je líčení i rozpoznávacím znakem genderu, jak podotýká Pavla:

„Vlastně líčily se ženy od pravěku, chtěly se nějak zvýraznit, odlišit i od těch mužů asi. Vlastně to je taky to hlavní, co nás odlišuje, že jo to, líčení a to vzezření.“

Ženy samy narážely na mužský vzhled a udávaly, že vzhled je v dnešní společnosti velmi důležitý pro obě pohlaví, často však poznamenávaly, že na ženy jsou přece jen kladeny vyšší nároky, co se vzhledu týče. Muži by měli být upravení, ale péči o svá těla nesmí věnovat příliš času, jinak by byli označeni za zženštilé²⁰, navíc muži ani nemají tolik příležitostí se zkrášlit jako ženy. Ženy provádějí praktiky, aby se staly ženami, muži nepotřebují takové praktiky provádět, jelikož jejich mužství je primárně spojováno s jinými atributy než tělesnými²¹. Maskulinita staví na výkonnosti, dravosti, pracovitosti, úspěšnosti ambicióznosti apod. Mužnost není spojována se vzhledem a s úpravou těla, oproti feminitě, která se konstruuje především na základě fyzického vzhledu (Renzetti, Curran 2003). Oba gendery se vymezují proti sobě a tvoří tak binární systém plný odlišností. Tyto odlišnosti byly reflektovány i mými konverzačními partnerkami. Veronika o vzhledu mužů řekla toto:

„...myslím, že ty chlapi to nějak víc můžou nebo dokážou okecat. Na ženský se hodně kouká, jak vypadaj, hned ze začátku, může to o něčem u ní vypovídat, jaká je, jestli se o sebe stará a tak. U těch chlapů se primárně řeší jiné věci“.

Stejně tak i Klára odkazovala na jisté genderové stereotypy pojící se s atributy mužství a ženství:

„...Přeci jenom ta ženská krása pořád, je to víc medializovaný. U mužů prostě na tu krásu není kladen takovej důraz. Tam jsou jim připisovány vlastnosti, který by měli mít i důležitější, a ta žena je spojována s tou krásou.“

---

²⁰ Muži, kteří věnují péči o svůj zevnějšek příliš času, mohou být označeni za homosexuály. Což by jim mohlo znesnadňovat dosažení hegemonní maskulinity, která je maskulinitou normativní a vymezuje se především proti homosexuálům a feminitě (Connel 2005).

²¹ I u mužů je v poslední době značný nárůst zájmu o své tělo, přibývá mužů, kteří mají problémy s příjmem potravy a mužů, kteří pěstují abnormální svalovou hmotu (Kimmel 2008).

V její výpovědi jsou opět média spojena s podporováním genderového stereotypu. Určitá média podporují stávající uspořádání mocenské hierarchie, ať jde o genderovou či jinou, předkládají obrazy dokonalých žen, po kterých touží všichni muži.

Naomi Wolf (2000) popisuje, jak mýtus krásy pracuje s objektivností a univerzálností krásy, ženy musí chtít být krásné a muži chtějí tyto krásné ženy. Že jde o stále živý koncept, dokazuje Dominika:

„...na ty ženy jsou asi kladeny vyšší nároky, co se toho vzhledu týče, nevím proč, ale ty chlapi mi přijdou, že prostě chtějí mít vedle sebe hezkou. A že oni toho hlavně nemůžou toho moc udělat, jakoby že u nich prostě stačí malá nějaká věc se o sebe trochu starat, kdežto žena může udělat spoustu věcí, aby byla hezčí, tak si může něco odoperovat nebo přiooperovat nebo nechat udělat umělý řasy.“

Nejen že žena se stará o své tělo, aby byla žádoucí pro muže, ale ona se musí starat, neboť má k tomu tolik příležitostí. Že ženy neustále vylepšují svůj vzhled nejen za pomoci make-upu, ale i plastických operací do jisté míry odpovídá postavení druhého pohlaví dle Beauvoir (1966). Žena jako druhé pohlaví je konstruovaná jako apriorně nedokonalá, snaží se docílit mužské dokonalosti tím, že využívá kosmetické přípravky k úpravě svého vzhledu a posílení své pozice ve společnosti. Tereza poukazuje na mužskou přirozenou krásu i na možnosti, které se nabízejí ženám:

„Jako pro ty chlapy jakoby to je taková ta přírodní krása, ale ty ženy tak maj prostě různé ty salony a prostředky, krémy všelijaký, jakoby kosmetika. Je to takový, víc dostupnější pro ty ženy, no. Celkově i nějaký ty kosmetický studia a takovýhle ty věci.“

Existují-li kosmetická studia pro ženské zkrášlení, samy ženy se domnívají, že je hřích tyto možnosti nevyužít. Kosmetické salony se stávají pro ženy místem relaxace, místem, kde mohou být samy se

sebou. V tomto ohledu se jeví návštěvy kosmetických salonů jako forma emancipace, ženy jsou vytrženy z každodenní rutiny a užívají si chvíle volna od domácích prací, dětí apod. Udělají něco pro to, aby naplnily společenská očekávání, a zároveň se vyzpovídají ze svých problémů či jen odpočinou od každodenních starostí.²²

V otázkách ohledně ženského vzhledu jsem nezaznamenala žádné větší rozdíly mezi jednotlivými věkovými skupinami, snad jen tu, že starší ženy upřednostňovaly jiné ženské atributy, než je vzhled, podle nich je u žen důležitější, jak se chová, neboť vzhled je pomíjivý. V tomto argumentu je zřetelné vymezení se proti mladým dívkám a ženám, které ještě nemají dostatečné zkušenosti, ale jejich výhodou je právě zmíněný vzhled, neboť dnešnímu světu vládne spíše krása a mládí než zkušenosti.

4.3 Feminita pro sebe a pro druhé

Nelze snadno kategorizovat ženy na ty, co se líčí, a ty, co se nelíčí, neboť jak jsem zjistila svým výzkumem, líčení je praktikou situační a nejvíce je tato situačnost zjevná ve dvou prostorech, doma a na veřejnosti.

Co pro ženu znamená být doma a být venku? Rozhodně být mezi svými a být mezi cizími, před kterými musí obhajovat svou identitu. Skoro všechny konverzační partnerky, kromě jediné²³, se

²² Podobný příklad emancipace, skrze čtení romantických novel, předložila Janice Radway (1983), která uvádí, že ženy, ač měly své „domácí povinnosti“, občas je vynechaly ve prospěch čtení romantických příběhů. Tyto příběhy byly plné genderových stereotypů, ale tím, že si ženy koupily něco pro sebe a vyhradily si čas pro svou potěchu, nabouraly stereotypní genderový řád. Čtení těchto příběhů pro ně bylo emancipující.

²³ Konverzační partnerka Eva říkala, že se líčí i doma, aby byla připravená pro případ, že by přišla návštěva nebo musela někam rychle odejít. V průběhu našeho rozhovoru však dodala: *„Když jsem doma že fakt jakože vůbec se nikam nepůjde, tak na to kašlu nebo když se z nikým nemám vidět, ale většinou se snažím bejt furt namalovaná cítím se v tom*

shodly v tom, že líčení doma jim přijde zbytečné, nechtějí si neustále nanášet chemické látky na tvář a raději si občas „odpočinou“ jak uvádí Lada:

„...jako o víkendu, abych ráno hned vstala a začala se líčit to jako ne. Když nikam nepůjdem, tak to fakt ani nemusím, to si ráda odpočinu, to jako neříkám, že bych musela být úplně každý den (nalíčená) ...vim, že by to tak mělo být, ale tohleto úplně přesně nedodržuju, tyhle pravidla.“

Úryvek ukazuje, že líčení je pro ženy prací, kterou musí vykonávat, aby naplnily jistá očekávání nejen druhých, ale i svá. Líčení konstruuje jejich ženství (Bartky 1990), ale i ony si občas musí vzít dovolenou. Zajímavé také je, kdy si volno vybírají, o víkendu, kdy nikam nejdou a zůstávají se svou rodinou, tzn. s lidmi, kteří je dobře znají takové, jaké jsou. Radka vysvětluje, proč se nelíčí doma:

„Vevnitř, u mě v bytě, se nepotřebuju líčit, protože se znam, znam se po ránu, jak vypadám, znam se ve spoustě situací a tam se nepotřebuju líčit. Jo, dcera mě taky zná, že jo, celá rodina mě zná. Ale pokud jdu ven a potkam, že jo, spoustu lidí, tak pro ten můj jako pocit, abych já si připadala hezčí a tudíž s nima jakoby, se mi líp s nima mluví. Je to taková určitá maska, když si to takhle vezmu, protože to pomáhá, no.“

Radka označuje líčení za „masku“, která jí chrání před negativními reakcemi lidí a pomáhá jí s nimi lépe komunikovat, přijde jí, že nalíčená vypadá lépe a i lidé ji budou lépe přijímat. Tato maska je vlastně maskou, kterou Radka potřebuje k hraní svojí role ženy (Gofmann 1999), tím že se nalíčí, se povahově nezmění, ale hraje

---

líp“, domnívám se tedy, že spíše šlo o udržení jisté pozice vždy upravené ženy, kterou se snažila mi předvést. Prostory doma a na veřejnosti tedy rozděluje i Eva.

jinou roli než třeba doma v rámci rodinných vztahů. Jak sama popisuje:

„To líčení mi nezmění povahu. To je asi všechno ve mně, jo. Pocitově mi to přijde stejný, vyřídila bych stejnou věc, z mého pohledu, ať jsem namalovaná nebo ne, ale spíš to okolí, jak mě přijímá, jak ostatní to vidí, že tam hraje to namalování roli.“

Zde je znatelný střet struktury a individuálního jednání dané ženy, kdy je strukturálně dané očekávání, že žena se má líčit, lidé tato očekávání začleňují do svého pohledu na svět, i Radka si je tohoto očekávání vědoma, pro svůj profit v této struktuře nasazuje „masku“ a hraje svou roli nalíčené ženy, která dle jejích slov může dosáhnout více věcí, jelikož její okolí ji bude lépe přijímat, než ženu, která by nenaplňovala genderové normy. O tom, že před svou rodinou nemusí nic skrývat, jelikož jsou jí tito lidé blízcí a oceňují i jiné její atributy než vzhled, vypráví i Dominika:

„...je to jenom vyloženě spojený s tím, že jdu ven mezi lidi a teda jakoby třeba mojí rodinu vůbec nepočítám, to je mi jedno, jak vypadám, úplně jo. A myslím, že je asi trochu špatný že jsem otupila už i na toho Tomáše (přítel), že už není mi to úplně jedno, ale jako už to taky tolik nehrotím...potom když už asi ty lidi, nějak jim věřím, možná jakože se na mě nevykašlou jenom proto, že jsem hnusná nebo že nejsem nalíčená.“

Dominika odkazuje k nenaplnění femininního vzhledu a k tomu, že by za toto nenaplnění mohla přijít určitá sankce od okolí (Foucault 2000), tato sankce však nepřijde v případě jejích blízkých. Dominika vypráví o tom, že právě líčení je něco, za co se může skrýt, před lidmi, kterým nevěří:

„Jedna stránka je že se tím dá skrejt spousta těch nedokonalostí, co se ti na sobě prostě nelíbí a potom taky třeba když člověk fakt málo spí nebo je nějaký vyčerpanej, tak tudy různý (věci). Na tom je to vidět hodně na tý pleti, prostě stres a únava, takže to se tím dá skrejt. Najednou člověk může vypadat úplně zdravě a jako čerstvě.“

V jejím případě by se také dalo mluvit o hraní určité role, když je žena hezká, zdravá milá, nalíčená, preventivně se tímto vyhýbá otázkám o jejím zdravotním stavu, sexuální orientaci apod. (Dellinger, Williams 1997), navíc jí tento vzhled dodává pocit vyššího sebevědomí.

4.3.1 Líčení jako situační praktika

Rozdíl mezi ženami, které se běžně líčí, a těmi co se nelíčí, je zřejmý právě na veřejnosti, při čemž veřejností označují místa, kdy žena přichází do styku s dalšími, velmi často neznámými lidmi, tzn. v práci, na ulici, v obchodech, na úřadech atd.

Ženy, které se běžně líčí, by si nedovolily jít na veřejnost bez líčení, necítily by se samy sebou. Tyto ženy jsou k sobě velmi kritické, uváděly, že bez make-upu nevypadají hezky a že je pro ně skoro nutností tuto praktiku provádět. Tyto mé konverzační partnerky již internalizovaly společenskou představu o tom, jak má vypadat správná žena, a tuto představu se snaží naplňovat až do té míry, že samy sebe vnímají jako neúplnou ženu, když jsou nenalíčené (Bourdieu 2000). Je však důležité zdůraznit ještě další dimenzi, která se ve výpovědích objevuje. Ženy říkají, že se líčí pro svůj lepší pocit, ale doma se líčit nepotřebují; i když uvádějí, že ranní pohled do zrcadla je děsivý a celkově jsou k sobě velmi kritické, nespojují potřebu lepšího pocitu, který získávají líčením, s domovem. Jedná se o jejich lepší pocit v rámci interakcí na veřejnosti, kdy skrze praktiku líčení konstruují svůj gender (Bartky 1990, West a Zimmerman 2008) a naplňují takto genderová očekávání, kdy se žena předpokládá jako osoba nalíčená. Tímto jednáním produkují společenské představy o ženství a působí i na ženy, které se běžně nelíčí, neboť tyto představy se týkají všech žen.

Na druhé straně jsou konverzační partnerky, pro které je běžné, že nepoužívají praktiku líčení ve svém každodenním životě. Tyto ženy si přijdou zcela normálně, když vyjdou na ulici bez líčení a necítí pocit nedostatečnosti. Zajímavé však je, že i tyto ženy mají zkušenost s praktikou líčení, a to ze situací, které označují jako speciální akce. Mezi tyto akce se dají zařadit plesy, návštěva divadla či jiná významná událost, na takovéto akce i ženy, které se běžně nelíčí, používají líčidla, jak uvádí Tamara:

„... když třeba jdeme na bál nebo tak, do divadla, to teda jdeme málo, tak třeba si namaluju řasy, jo, ale jinak, jinak opravdu nic.“

Tamara praktika líčení není blízká a z rozhovoru s ní bylo zřejmé, že by se této praktice nejraději vyhnula, nechápala jsem tedy, proč si řasy maluje, když jí to není příjemné. Odpověděla mi:

„Když teda jdu jakoby mezi lidi, nebo jako jdu večer, třeba jdeme na ten bál nebo to a prostě, že ty známí tam budou, tak si říkám abych tam nešla jako cuchtá. Jo takže prostě teda aspoň ty oči nebo jo, že se jakoby namaluju.“

Důvody uváděné Tamarou souvisí se strachem z nepříjetí od druhých a s jejich negativními reakcemi. Nejen Tamara, ale i ostatní ženy, které se běžně nelíčí, uváděly, že v jistých situacích cítí společenskou nutnost se nalíčit nejen, že chtějí podpořit svou ženskost, ale chtějí i zapadnout do genderového habitu (Bourdieu 1998) a získat kompetence pojící se s ženstvím. Hanka, která se běžně nelíčí, uvedla:

„Když si vezmeš nějaký úplně luxusní šaty s nějakýma třeba kamínkama a přijdeš s nenamalovaným ksichtem, tak budeš vypadat dost divně.“

I tyto ženy vnímají, že líčení je praktikou, která spoluutváří „správnou“ feminitu, a i když bude mít osoba ženské šaty, nevytváří to stále dojem celistvé ženy.

Konverzační partnerky, které se běžně líčí, také zmiňovaly významnější akce, na které se nalíčí více než na běžný den. Například Lada vyprávěla o svých speciálních akcích:

„No když jdu, můžu jít někam ...s holkama si jdeme sednout nebo když jdu na večeri s manželem nebo kamkoliv takhle, tak když někam jdu večer třeba, tak si na tom dam nějak víc záležet než na to běžný (líčení).“

Ženy, které se běžně líčí, uváděly jako důvod pro výraznější líčení právě své zvýraznění, podtrhnutí svých předností, což směřuje k předvádění své feminity, aby jim jejich okolí mohlo připsat správný gender (Kessler, McKenna 1985).

Dalším důvodem, který považuji za společný pro obě skupiny, žen běžně líčících se a nelíčících se, je zapadnutí do skupiny. Při takovýchto speciálních akcích se zvýrazňuje pozice genderového habitu (Bourdieu 1998), ženám bylo vštěpováno, že do společnosti musí chodit upravené a ony jsou si vědomy, že na takovéto akci bude každá žena nalíčená, proto se chtějí přizpůsobit, cílem je naplnit tento habitus a „nevyčnít“. Klára se přizpůsobuje prostředím, že se večer do baru nalíčí více než přes den:

„...ve škole třeba zase nevnímám ty lidi namalovaný, ale když půjdu někam večer do baru, tak i to okolí se promění najednou, takže to člověk začne vnímat a přizpůsobovat se, aby jako nevyčnival.“

Podobný názor má i Jitka, která se líčí více při společenských událostech:

„Protože tam očekávám, že tam budou nalíčený úplně všichni a v podstatě, když je to nějaká jako společenská akce nebo tak, tak vlastně už k tomu oblečení, který je jiný než běžný vlastně se to tak nějak patří, že se to doplňuje, to prostě ten celkovéj vzhled jo, ten slavnostnější.“

Obě tyto ženy, i když je každá z jiné věkové skupiny, ví, co očekávat v jistých situacích, chtějí naplnit stávající očekávání, aby byly přijaty, a proto volí výraznější líčení.

4.3.2 Okolí jako zásadní formující činitel

Vliv okolí na jedince je značný, což vyvozují z výpovědí konverzačních partnerek. Je z nich patrné, že samy vnímají kontrolní funkci svého okolí, neboť i ony samy hodnotí, jak kdo vypadá a zdali je to akceptovatelné, či nikoli, tuto kontrolu pak vtělují a kontrolují sebe samé; jde v podstatě o princip Foucaultova (2000) Panopticonu. Ženy v jistých případech uvádějí, že je nikdy nikdo na veřejnosti neviděl bez make-upu, což odkazuje k důslednému dodržování praktiky líčení a souvislého vytváření feminity na veřejnosti. Právě v interakcích s okolím se žena dozvídá, zdali je její feminita konstruována dostatečně. Když okolí reaguje na ženu pozitivně, je praktika líčení užívána správně, v opačném případě jsou ženy různě sankciovány, například přehlížením od okolí či přílišným zájmem (Lucal 2008). Mé konverzační partnerky se samy nikdy nesetkaly s takovýmto jednáním, přesto takovéto situace popisují. Klára ráda hodnotí vzhled ostatních:

„...taky si hraju na módní policii, kritizuju, jako že nemám co dělat v tramvaji, tak se koukám, jak kdo vypadá kdo je jak nalíčenej, tak to prostě hodnotím, sama pro sebe nebo s někým, jakože tady ji to nesluší a tohle je prostě přehnaný. Odstín make-upu je úplně šejdrem, a takhle.“

Tereza s pomocí obrázku vyjadřuje svůj názor na ženy, které jsou příliš nalíčené:

„Když vidím někoho jako tady Lady Gaga, že jako hodně nebo až přehnaně nebo nepřirozeně nalíčená, tak to má na mě takovej jakoby negativní dojem.“

Tyto úryvky dokazují, že ženy znají míru užití praktiky líčení, zároveň neustálým hodnocením (spolu)vytvářejí tuto míru užití, neboť své názory na vzhled jiných přinášejí do konverzací s jinými jedinci a (spolu)konstruují normy, kterým následně samy podléhají. Ženy žijí s představou, že je neustále někdo pozoruje a hodnotí (Wolf 2000).

Důležitým aspektem při předvádění genderu, je i známost skupiny, ve které je tento gender předváděn. Mé konverzační partnerky odkazovaly především k tomu, že jejich okolí je na ně zvyklé, buď jako na nalíčené nebo jako na nenalíčené, a tím pádem je přijímá takové, jaké jsou. Nicméně v těchto výpovědích ženy odkazují jen na své okolí, které je zná, ale nesmí být opomenuto okolí, do kterého patří cizí lidé, protože i oni formují mé konverzační partnerky a zároveň předpokládám, že každý dnes nám známý člověk byl jednou člověkem cizím, před kterým dané ženy ustavovaly své ženství, ať praktikou líčení či něčím jiným. I přes zvyk na jejich nalíčenou či nenalíčenou tvář, zaznamenaly mé konverzační partnerky u svých známých rozdílnost v reakcích, když je tyto známi viděli bez make-upu nebo naopak s ním. Dominika, která se běžně líčí, vyprávěla o dni, kdy přišla zcela bez make-upu:

„Teď kon nedávno jsem přišla vlastně po dlouhý době úplně taková nenalíčená. Teda dala jsem si řasenku, jsem neměla vůbec na nic sílu a najednou mi to v té situaci přišlo úplně bezvýznamný, jestli budu vypadat hezky nebo ne, a přišla jsem do školy a jedna holka prostě úplně se na mě tak podívala a ptala se mě, jestli mi je špatně, co se děje, co se stalo.“

Podobnou situaci popisuje Jitka z druhé strany, když mluví o své kolegyni:

„Ta Petra, jak se běžně líčí hodně a pak se jednou nenalíčí, nebo se asi nalíčí nějak míň, tak je úplně nevýrazná, vypadá fakt nemocně.“

Nejen tyto dvě ženy mají zkušenost s tím, že ženy, které zná jejich okolí jako nalíčené a následně je vidí bez make-upu, jsou svým okolím považovány za nemocné, unavené či ošklivé. Je-li krása pro ženy platidlem, jak uvádí Wolf (2000), ženy staré, ošklivé či nemocné nemohou ze své tělesnosti profitovat, neměly by tedy své nedostatky odhalovat, jinak budou v bitvě o místo nejkrásnější poraženy. Dellinger a Williams (1997) popisují podobné případy, kdy jsou ženy v práci označeny za nemocné, v případě, kdy neaplikují make-up.

Naopak u žen, které se běžně nelíčí nebo se líčí jen málo, většinou došlo k nárůstu pozitivních komentářů ze strany okolí v případě, že tyto ženy byly nalíčené. Pavla se podělila o překvapení, které zažila, když se poprvé nalíčila na maturitní ples:

„To se mi právě stalo jakoby na tom maturáku, že vlastně čtyři roky jsem chodila nenalíčená a prostě jakoby na ten maturák mi mamka udělala nějaký ty řasy, možná i nějaký ty linky a tvářenku. A byli z toho všichni paf, jo všichni říkali, jak mi to sluší, že prostě vypadám jinak.“

Hanka hodnotí svou situaci v podobném duchu:

„Tak nenamalovaná jsem věčně, takže to je jako normální, ale spíš jako když se namaluju, tak na mě koukaj, že jako taky to znam, že nejsem sto let za opicema. Já nevím, že je to spíš takový překvapení pro ně, že se taky občas namaluju.“

Dalo by se předpokládat, že pozitivní komentáře jsou spojeny s podporou těchto žen v dalším vykonávání této praxe. Ženám je přiznán femininní gender a okolí je formou pozitivního hodnocení jejich vzhledu postrkuje k pokračování v této praxi, aby byly tyto ženy i nadále snadno zařaditelné (West a Zimmerman 2008). Jitka, která běžně používá jen tužku na oči, doplňuje důležitý postřeh:

„...protože v podstatě když se nalíčím tak, jako se ostatní lidi třeba líčí běžně, tak já už se pro sebe cejtím přelíčená. Protože na to nejsem zvyklá a víceméně i to okolí na to většinou taky tak reaguje, když na to nejsou u mě zvyklí, takže jim to přijde třeba moc, jo. Že třeba tak, jak se ostatní líčí normálně, tak já se tak líčím třeba na večer, jo. Že je to jako výraznější a ve chvíli, kdy se takhle nalíčím přes den, tak mi to přijde hodně a v podstatě i to okolí, který mě zná, tak jim to přijde hodně.“

Jitčina výpověď ukazuje na to, že její okolí je zvyklé na určitý její vzhled jen v některých situacích, přesněji v jejím každodenním pracovním životě. Okolí na ní reaguje negativně pouze v případě, kdy je - podle nich - příliš nalíčená. Tyto negativní reakce však mizí při speciálních akcích. Ženy, které se běžně nelíčí či se líčí málo, jsou podporovány, aby se líčily, ale pouze v případě speciálních akcí, kde se líčení předpokládá k zařazení do skupiny žen. V případě běžného dne, kdy člověk pracuje s určitými jistotami a stereotypem, je pro okolí snesitelnější, když jedinci vypadají tak, jaké je poznali. S jistotou tyto jedince poznávají a v případě, že se žena, která se nelíčí, nalíčí, či naopak, vzbudí tato změna nenadálý rozruch (Berger a Luckman 1999). Tuto změnu vystihla Lea, když jsem se jí ptala na reakce kolegů, kdyby přišla do práce nenalíčená:

„Koukali by na mě divně, takhle kdybych tam nastoupila a nebyla bych nalíčená, tak by mi brali takovou, jaká jsem. Jako třeba jsou tu takový holky, ale když už mě znají tak, že chodím nalíčená, tak by jim to přišlo taky divný, že jsem najednou jiná. Je to jiný. Když je ten člověk na to zvyklej, tak potom to působí divně.“

Ženy, především starší, příliš nemění svůj styl, ať se jedná o ženy nalíčené, či nenalíčené, neboť chtějí předcházet otázkám od okolí a zároveň jsou již s tímto stylem víc sžité a cítí se v něm být samy sebou.

4.4 Vývoj praktiky a změna jejího charakteru s ohledem na věk

Vytvoření vhodného vlastního stylu vyžaduje čas. Většina participantek se začala líčit mezi patnáctým až dvacátým rokem, impulsem k započetí praktiky byl převážně kolektiv kamarádek, které začaly experimentovat. Také snaha se v pubertě odlišit, získat status ženy, nikoli pouze dívky. Všechny konverzační partnerky uvádí, že jejich vztah k líčení se změnil, že dnes již víc ví o tom, co jim sluší a co nikoli. V tomto vzpomínání je zřetelný věkový rozdíl mezi konverzačními partnerkami, při čemž ty mladší si začátky svého líčení živě vybavují, dokážou přesněji popsat, co bylo příčinou a jaké chyby případně dělaly, ženy starší častěji hovoří o tom, že jako mladé se v podstatě vůbec líčit nepotřebovaly a že ani dnes se mladé dívky nemusí líčit. Z jejich výpovědí je cítit silné vymezení se proti mladým dívkám ve spojitosti s líčením. Starší ženy ukazují, že již znají svůj styl, lépe než dívky mladší zacházejí s make-upem. Toto dokazuje, že líčení je věc, kterou je třeba se učit a vyžaduje zkušenosti. Mladší dívky jsou však více přístupné novým věcem a nebojí se experimentovat. Klára sleduje videa o líčení na internetu a následně zkouší tyto nové make-upy na sobě:

„Když koukám na nějaký video a tam slečna předvádí, jak se nějak namalovat, tak jdu a zkusím si to.“

Jak jinak by taky měly objevit to, co jim sluší; případné přešlapy z jejich strany jsou však staršími omluveny jako mladická nerozvážnost. Rozdíl v líčení za mlada a nyní popisuje Radka:

„Snažím se už ze sebe nedělat strašidlo s ohromnýma stínama, protože tenkrát to možná bylo zajímavý, protože jsme byly mladý a mávli nad tím všichni rukou, že jo, protože tak to prostě je, ale teď samozřejmě ta intenzita je daleko menší.“

Ač existuje jistá rivalita mezi ženami různého věku, líčení je ve výsledku nejen rozděluje, ale i spojuje, neboť společenskému

požadavku být nalíčené podléhají všechny. Líčení je pro ně tématem ke konverzaci, k předávání rad. Ustavuje dominantní postavení starších a moudřejších/ zkušenějších žen (Wolf 2000).

4.5 „Líčení jako ...“ - Typologie důvodů k užívání/neužívání praktiky líčení

Na základě výpovědí mých konverzačních partnerek je možné rozlišit několik důvodů, které je vedou k používání či nepoužívání, praktiky líčení. Tyto důvody se odvíjí od různých rolí, kterou ženy ve svém životě líčení přiřazují. První z nich můžeme nazvat „(ne)líčení jako forma seberealizace“. Ženy, které zdůrazňovaly tuto koncepci, vyprávěly o tom, že líčení je pro ně naplňující. Nalíčením naplňují své potřeby, cítí se sebevědoměji a samy sebou. Zajímavá mi přišla koncepce seberealizace u Hanky, která ač se běžně nelíčí, uznává, že pro některé ženy může být líčení formou seberealizace:

„Je to takovej způsob nějaké i seberealizace, jako že prostě se nalíčíš nějak a vypadáš nějak, než když se nenalíčíš. A je to asi taky zároveň nějaká módní záležitost, možná i nějaké takovej postoj jako že prostě já třeba když se nelíčím, tak to mám prostě jako postoj, protože mě to fakt nebaví a přijde mi to zbytečný.“

Touto výpovědí uznává důvody ostatních žen a zároveň sebe samotnou začleňuje do skupiny žen nenalíčených, a přesto spokojených.

Ženou, která vnímá „líčení jako zbytečnost“ je Tamara:

„Já bych řekla, že u mě je to lenost a nevím. Jako já si prostě myslím, že to není důležitý, nebo pro mě to není důležitý prostě, no.“

Tamara se domnívá, že jsou důležitější věci než používání make-upu. Praktika se jí zdá nezábavná, nedůležitá a ubírá jí čas, zároveň skýtá i jistá tělesná omezení:

„...když jsem (namalovaná), tak si připadam, že vypadam jakoby divně. A navíc jako já jsem zvyklá si furt ty oči jakoby mnout a pak to mam rozmazaný, no. Musim si na to pořád dávat pozor... takže pro mě je to hrozný.“

Nejen z Tamařiny výpovědi je zřejmé, že praktika líčení formuje tělesnost žen, jejich pohyby a následně i chování (Bourdieu 2000, Young 2004). Jako nalíčené se ženy, které se běžně nelíčí, necítí dobře a samy sebou, což může být spojeno se zvykem, jelikož tyto ženy nemají internalizovanou praktiku nebo ji nedostatečně ovládají a výsledek pak nemusí odpovídat vyšší míře ženskosti.

Pro mě nejzajímavějším typem je „líčení jako prostředek dosažení cílů“. Vhled do tohoto důvodu líčení mi poskytla Martina²⁴, která ačkoli se běžně nelíčí, využívá praktiku líčení ve svůj prospěch při pracovních poradách či jednáních. Nelíčí se běžně do práce, pouze když potřebuje zapůsobit, upoutat pozornost, využívá moment překvapení a následně profituje na změně svého vzhledu:

„Já si totiž myslím, že skoro lepší výsledek je ten, když to udělá ženská jenom občas (nalíčí se), protože tam je potom vidět ten rozdíl. Hele ona přišla nějaká pěkná, jo protože, co já chodim na ty jednání, tak to chodim do slévárny a tam normálně mě znají takhle, jak jsem, protože tam jezdím do skladu a tak, občas se jdu na něco zeptat. Takže oni ví, jak normálně vypadam, ale pak máme jednání, což je domluvený, tak to už přijdu jinak a prostě hned vidí ten rozdíl a hned je to takový jiný. Tam je jasně ten rozdíl poznat. A kdybych takhle chodila pořád, tak je ničím nepřekvapim, je to v podstatě moment překvapení.“

Pro Martinu je tedy líčení určitá strategie dosáhnout toho, co chce. Líčení je pro ni forma emancipace a otáčí tlak mýtu krásy proti

---

²⁴ Martina také uvádí problém s kontrolou svých pohybů, tento problém reflektovaly pouze ženy, které se běžně nelíčí, či se líčí málo. Nemají somatizovanou praktiku líčení a vše, co k ní přináležejí (Bourdieu 2000).

mužům a využívá svůj vzhled ve svůj prospěch (Wolf 2000). V jejím případě nelze mluvit o praktice líčení jako o něčem, co ženu utlačuje.

Posledním a nejčtenějším typem bylo „líčení jako forma sebe prezentace“. Zástupkyně tohoto přístupu se velmi liší v míře užívaného make-upu, což není překážkou k tomu, aby obhajovaly významnou roli make-upu v jejich životě. Klára hovoří o sebe prezentaci takto:

„...ten makeup je jedna z forem sebe prezentace, že jako když se namaluje tak určitě chce působit upraveně, chce nějak zapůsobit na své okolí.“

Různá sebe prezentace souvisí s mírou nalíčení a s celkovým stylem dané ženy. Některé se považují za nalíčené, i když používají jen řasenku či tužku na oči, jiné potřebují k dosažení nalíčeného stavu make-up, řasenku, pudr apod. Důvody k tomu užívat praktiku se však nemění. Tyto ženy jsou samy se sebou často nespokojeny a domnívají se, že když použijí praktiku líčení, stanou se hezčími. Nicméně mnoho z nich konstatuje, že je jejich běžné líčení nezmění do takové míry, aby byly „modelkami“. Líčení se pro tyto ženy stalo součástí jejich života, provádění této praktiky spoluvytváří jejich identitu. Ukazuje se, že samotné užívání praktiky líčení neovlivňuje okolí žen, spíše jde o celkovou změnu ženy, která přichází s nalíčením. Radka popisuje, jak nanesení make-upu změní její komunikaci s ostatními:

„To proč ráno vstanu, proč se učešu a proč se namaluju, je samozřejmě pro muj dobrej pocit, abych já jakoby se dobře cítila, ale taky proto, aby ty ostatní, jako líp se s nima komunikuje, když nějak vypadáš i pro tohle. No, a protože v lékárně se setkávám s hodně lidma, tak je nechci děsit, tak se samozřejmě učešu a namaluju, ale není to základní, není úplně prioritou dělat to pro ty ostatní, ale abych se dobře cítila. Protože když si myslím, že mi to ten den sluší, tak se mi s nima líp baví, jo, mam pocit, že prostě jsme tak jako nastejno. Ale kdybych tam byla

nějaká chudinka nenamalovaná, neučesaná, tak myslím, že bych radši utíkala, abych se s nikým moc nemusela bavit.“

Být nalíčenou dává Radce pocit větší důležitosti a lepšího vystupování. O stejné věci hovoří i Jitka, která by nešla do práce nenalíčená²⁵, jelikož, když jde mezi lidi, musí se „zkulturnit“, je pro ni důležité, aby se cítila dobře při komunikaci s druhými. Ptala jsem se, zdali si myslí, že by na ni lidé v práci reagovali negativně, když by přišla nenalíčená, odpověděla mi:

„Tak to si myslím, že zase ne, protože to líčení zase nemam až tak výrazný a pravda je, že když jsem celý den v práci, ráno se nalíčím a jsem tam do večera, tak v podstatě večer už nejsem nalíčená, protože si několikrát na ty oči prostě saham. Víceméně je to jenom můj vlastně pocit, že jo. Večer jsem většinou stejně nenalíčená.“

Obě uvádí, že nalíčení souvisí s jejich pocity, které následně formují jejich chování, vystupování. Cítí se být více ženami, když provedou praktiku, která se s ženstvím pojí (Bartky 1990). Z rozhovorů je zřejmé, že tato praktika může být prováděna v různé míře. Pavla sama přiznává, že si není jistá tím, že si ostatní všimají toho, že je nalíčená, když používá většinou jen řasenku:

„...třeba jako si myslím, že není moc velkéj rozdíl mezi tím chodit s řasenkou a nebo bez řasenky, teda pokud máš nějaký řasy ...že u nás si toho moc lidí takhle vyloženě nevšimnou, že by řekli wow ty máš řasenku.“

Dalo by se předpokládat, že tyto ženy mohou být svým okolí považovány za nenalíčené, tudíž by jim jejich okolí nemuselo potvrdit femininní identitu, ale jestliže se s aplikací řasenky, pudru či čehokoli jiného změní i jejich vnitřní vidění sebe sama, tyto ženy začnou vystupovat na veřejnosti jinak, než kdyby nepoužily žádný make-up. Cítí se být nalíčené, splňují společenskou představu o

²⁵ Její líčení spočívá v použití tužky na oči.

tom, že žena má být nalíčená, jen tento význam formují v rámci svých možností a představ. Mění se jejich vystupování a ony vystupují jako ženy, jsou okolím jako ženy přijímány, jsou připraveny obhajovat svou pozici (West a Zimmerman 2008).

Přes existenci ideálu krásy a při jistotě, že povědomí o tom, jak vypadá žena, která je ideálně krásná, je vlastní skoro každé ženě, je zajímavé sledovat, že ne všechny ženy se snaží tento ideál naplnit. Z výpovědí mých konverzačních partnerek bych se nebála konstatovat, že tyto ženy netouží být ideálně krásné. Každá z nich spíše touží najít, nebo již našla, styl, ve kterém se cítí dobře, který jí je vlastní a vyjadřuje ji jako ženu. Ženám primárně nejde o to dosáhnout ideálu krásy, snaží se spíše zaujmout určité místo ve společnosti, které je spjato s očekáváními ohledně jejich vzhledu, ženy však aktivně formují tato očekávání. Nejen že jim modelky, které jsou často uváděny jako ideál, nepřijdou ženské, navíc ani jejich běžné líčení se nepřibližuje líčení předváděnému v časopisech na obličejích těchto modelek. Ženy znají své možnosti, ví, co si mohou v případě líčení dovolit, a nechtějí příliš měnit své návyky (Bourdieu 1998, Wolf 2000). Romana popisuje svou zkušenost s inspirací z časopisů:

„Dneska co se týče makeupu už ne, spíš mam nějaký svoje zaběhlý rituály a praktiky a i když v časopise napíšu, že jsou dobrý zelený oči, tak si je určitě nenamaluju.“

V průběhu svého vystupování zjistila, že to, jak provádí praktiku líčení, je v souladu s očekáváním okolí, tento styl následně vtělila a dnes si nedokáže představit, že by šla jinak nalíčená. Tereza, která se líčí pouze decentně, by se podle svých slov necítila být sama sebou v jiném líčení:

„...kdybych na sobě měla něco třeba nějakou tmavou rtěnku nebo tak cokoliv, tak by mě to asi znepokojovalo a furt bych asi chodila na záchod

před zrcadlo, jestli to takhle může bejt, jestli na mě lidi nekoukaj blbě. Víš, že by mě to asi trochu rozhodilo. Asi bych si tím nebyla úplně stoprocentně jistá, jestli to tak může bejt a jak to působí jako na to okolí.“

Odlišné líčení by ženy vystavovalo nové nejistotě z přijetí jejich okolím, tato nejistota by se projevovala i v jednání, chování dotyčné, což by opravdu mohlo způsobit negativní reakce okolí spíše než změna líčení (West a Zimmerman 2008).

4.6 Obhajoba různých pozic feminity

Ve svém výzkumu jsem se zaměřovala na ženy mladší a ženy středního věku, nicméně mezi těmito dvěma skupinami jsem neobjevila až tak zásadní rozdílnost v užívání praktiky líčení. Dále se v této práci objevují skupiny žen, které se běžně líčí a ty, které se běžně nelíčí. Tato poslední kapitola bude náhledem do toho, jak tyto různé skupiny žen formují svou feminitu v závislosti na další skupině.

4.6.1 Pozice žen nalíčených a žen nenalíčených

Zajímal mne postoj žen vůči jiným ženám, především, jak vnímají nalíčení či nenalíčení u ostatních žen. Ve většině případů na tuto otázku nejdřív uvedly, že je jim jedno, jestli se žena líčí nebo nelíčí, jenže jak výpověď pokračovala, ženy začaly přemýšlet o jiných nalíčených a nenalíčených ženách a vynořilo se tímto téma vymezování se jednotlivých skupin vůči sobě. Domnívám se, že na položenou otázku ženy odpovídaly konvenčně, neboť se podle nich zřejmě nehodí posuzovat ostatní podle vzhledu²⁶. Následně však ženy hovořily o míře make-upu, která se pohybuje od žádného přes jemný po výrazný až k typu, který byl označován „přelíčením“ či „maskou“. Většina žen se shodovala, bez rozdílu věku či užívání make-upu, v tom, že výrazný make-up nesvědčí nikomu. Rozdíl byl

²⁶Považuji toto za velmi rozporuplný bod, jelikož všechny konverzační partnerky samy zdůrazňovaly, že vzhled je důležitý a lidé jsou dle něj posuzováni. Následně však odpovídají, že samy podle vzhledu okolí neposuzují. Domnívám se, že tyto ženy samy nechtějí být podle vzhledu souzeny.

znatelný mezi ženami, které se běžně líčí a těmi, které se běžně nelíčí.

Ženy nalíčené často označovaly nenalíčené ženy jako intelektuálky²⁷ či jako ženy přirozené, kde přirozenost neznamovala klad. Tereza je popisuje jako ženy, které:

„maj takovej svůj svět, ty jsou jakoby si svým způsobem samy takhle připadaj přirozeně pěkný, tak nemaj důvod se nějak zvelebovat.“

Tereze, a nejen jí, se zdá, že nenalíčené ženy žijí mimo „normální“ svět, ve kterém je ustanovená norma týkající se ženského nalíčení.

Ženy nenalíčené přitom obhajují svou pozici tím, že vyzdvihují svou morální. Podle nich ženy nenalíčené jsou ženy opravdové, které si na nic nehrají, ukazují světu pravou tvář a nemění ji každý den, jak se jim zachce. Tamara vysvětluje svou pozici:

„A prostě mě ti to přijde, jako když teda se nalíčí, tak vypadá jako manekýna teda, ale potom ve finále, když jí potkáš, tak je to úplně někdo jiný. Takže si říkam že tím, že třeba já se ničím nelíčím nebo prostě to, tak jako si říkam, že jsem jakoby furt stejná, že prostě jsem přirozená teda.“

Tamara má svou identitu spojenou s nenalíčenou tváří, je stále stejná pro sebe i ostatní, ona je tedy tou „poctivou ženou“, která si na nic nehraje; používá-li ve speciálních příležitostech make-up, necítí se být sebou. Make-up je pro ni zdrojem jisté přetvářky.

Je nutné poznamenat, že ženy, které se běžně nelíčí, nepocítují odpor či úzkostnou nedůvěru k ženám, které se líčí, jde spíše o jejich postoj k praktice související s jejich tělem. Ženy

---

²⁷ Intelektuálkou byla myšlena, žena, která se nezajímá o svůj zevnějšek, žije ve svém světě, který je mimo „realitu“, je jí jedno, co si o ní ostatní myslí. Jde o podobnou argumentaci, jakou uvádí Navrátilová, Jarkovská (2004), když popisují, že feministky byly označovány za škaredé a neúspěšné, toto označování bylo zbraní proti nim a jejich síle.

vymezují sebe samé, zařazují se do určitých skupin, aby naplnily určité potřeby příslušnosti. Ženy přiznávají, že jsou v bližším kontaktu s ženami nalíčenými i nenalíčenými a míra nalíčení v těchto vztazích již nehraje důležitou roli. Nejde tedy o vymezení se proti všem ženám, které do jejich skupiny nepatří. Stejně jako mezi skupinami mladých a starších žen.

4.6.2 Věková rozdílnost při konstrukci feminity

Věkové rozdíly byly jedním z aspektů, který jsem se rozhodla zkoumat, ovšem právě věkový rozdíl, obzvláště ve skupině starších konverzačních partnerek, byl pro mou práci velmi ztěžující. Starší ženy vnímaly věkový rozdíl, který byl mezi námi a často byl jejich projev z jejich strany veden v poučném tónu, jako by měly pocit, že mi mají předat jisté své zkušenosti. V určitých otázkách byl také zřejmý jistý odstup, zvláště u žen, které jsem blízce neznala. Obecně tyto ženy středního věku přistupovaly k tématu líčení jako k něčemu, co je pro ně důležité, ale zároveň již velmi rutinizované, což je zřejmě dáno delší dobou praktikování. Žena v jejich věku by podle nich již měla znát míru líčení a tu si udržovat, měla by o sebe pečovat, aby si okolí všímalo, že je stále kompetentní osobou k vykonávání své práce, či že je stále atraktivní ženou.

Tyto ženy se často vymezovaly vůči mladším ženám a dívkám a často ve své argumentaci zmiňovaly i své mládí. Radka poukazuje na nabytí rozumu a zmírnění svého líčení:

„...když to teď vidím, tak jsme se líčily zbytečně hodně, a teď v tom starším věku, kdy bysme to potřebovaly, tak tam už zase trochu ubírám, protože ono potom když vidím na ulici babičku v sedmdesáti přelíčenou - růžový stíny, tak to není úplně ono, že jo. Takže jsem trochu spadla zas do tý meze, ubrala jsem.“

Je viditelné vymezení se nejen proti mládí, ale i proti stáří, pro každou věkovou skupinu platí jiná pravidla v užívání líčení. Při čemž

z pozice těchto žen by se dal vysledovat trend, kdy mladé dívky se nepotřebují líčit vůbec, jelikož jsou krásné samy o sobě svým mládím, ženy v produktivním věku by teoreticky měly největší šanci líčit se, jak se jim zachce, ale jelikož jsou to již ženy rozumné, líčí se s mírou a ženy v pokročilém věku musí na líčení velmi ubrat, aby nevypadaly jako „klaun“. Jitka považuje skupinu mladých žen a žen v pokročilém věku za téměř shodné, podle ní by se obě tyto skupiny měly líčit spíš decentně:

„U těch starejch oni chtějí vypadat mladší, zakrejt ty nedostatky, a ty mladý taky někdy zakrejvaj ty nedostatky pleti. Samozřejmě když maj v tý pubertě nějaký ty problémy, ale spíš si jako myslim, že je to tou nezkušeností, že to ještě tak dalece neumí a maj pocit, že když se nalíčí víc takže, třeba budou vypadat starší nebo budou zajímavější a tak.“

Jde tedy o zařazení sebe sama do určité skupiny, která je lepší než skupiny ostatní. I když odsuzují přelíčení u starších dam, následně samy přiznávají, že je dobře, když o sebe ženy v takovémto věku stále pečují, opět dochází ke spojování schopností a vzhledu. Ženy získávají pocit, že mají „právo žít i po šedesátce“, jejich život nekončí s příchodem vrásek, je jisté že tyto konverzační partnerky mají strach ze snižování jejich tělesného kapitálu (Berry 2008). Výpověď o tom, že mladé dívky nepotřebují make-up, připisují možnému strachu z těchto dívek, které vstupují do arény, kde se bojuje o práci o muže apod., přičemž mladší a krásnější mohou mít výhodou ve společnosti, která je neustále podněcována mýtem krásy (Wolf 2000).

Mladší ženy v líčení více experimentují, nekladou až tak přílišný důraz na neustále nalíčenou tvář, což připisují jejich možné vyšší atraktivnosti způsobené jejich mládím. Uvádějí, že líčení je pro ně často pomocníkem pro zakrytí vad pleti²⁸, ať se jedná o akné,

²⁸ Starší ženy uvádí spíše, že se líčí pro celkový vzhled, ne aby zakryly vrásky.

kruhy pod očima apod. I když se tyto dívky líčí nejdéle kolem deseti let, vypráví, že už u nich došlo ke značnému posunu, jejich počátky líčení byly dost rozpačité a dívky přiznávají, že mnohdy nevěděly, co jim sluší a co už je příliš výrazné. Tyto mladé ženy jsou kritické k dnešní mládeži, která se líčí brzy a dělá stejné chyby jako ony. Klára jako jediná situaci nevidí tak pesimisticky:

„Já na to koukám jako ne že posměšně, ale říkám si holky doufám, že z tohohle vyrostete, ale já to prostě беру tak, jak člověk na sebe napatlá kde co, tak já to беру, že se oni o něco pokouší. Určitě vim nebo v to doufam, že dospějou k něčemu co jim bude slušet a nebo že zjistí, že tohleto je úlet.“

Jde o velmi podobný typ argumentace, který volí i ženy středního věku, dalo by se říct, že jde o určitou věkovou normu, kdy praktika líčení je u žen považována za žádanou až kolem osmnáctého roku.

Mladší ženy se také porovnávají se staršími, vztah k ženství shrnuje Pavla:

„U těch starších je to zase jako ta pomoc, už to není jako zvýraznění té ženskosti asi, ale spíš zakrytí těch vrásek nebo co maj starý ženský. Já nevím, že když maj povislejší tu kůži, tak používaj nějakou ten vitalizující krém, takže se jim ta pleť vypne a takhle. Že tam už je rozdíl v tom principu proč to používaj, my mladý holky, abychom se zvýraznily a ony, aby něco zakryly nebo takhle, takže už si myslím, že u nich nejde apriori o nějaký, nějakou podporu ženskosti, ale spíš o jakoby udržení ženskosti.“

Z Pavly výpovědi je zřejmé rozdělení MY a ONY, vymezení skupin, které však fungují na podobném principu získat si své místo ve společnosti a naplnit svou genderovou identitu.

5 ZÁVĚR

Práce ukázala, že líčení je genderovanou praktikou. Ženy mají jasnou představu o tom, jaké jsou vnější atributy feminity, zařazují mezi ně i praktiku líčení. Genderovanost praktiky leží i v rovině provádění této praktiky, ženy se svým přístupem k tělu, tím že užívají praktiku líčení, zařazují do feminního genderu a zároveň znovu vytvářejí genderovanost této praktiky (Bartky 1990). Všechny ženy však nenaplňují normy týkající se vzhledu ve stejné míře. Míra užití, či neužití praktiky líčení je závislá na vlastní žité zkušenosti konverzačních partnerek a jejich okolí, které se ukázalo jako důležitý prvek při konstrukci feminity.

Líčení je situační praktikou, ženy se líčí převážně, když jdou na veřejnost a jsou konfrontovány s druhými lidmi, kteří je mohou posuzovat a hodnotit, zdali splňují genderové normy vážící se na vzhled (West a Zimmerman 2008). V mém výzkumu se objevily i ženy, které se běžně nelíčí, neznamená to však, že se nelíčí nikdy, jejich zkušenost s make-upem je spojena se společenskými akcemi, kdy společenské očekávání ohledně použití líčidel u žen narůstá. Ženy, které se běžně líčí, se v případě významných událostí líčí ve vyšší míře, aby více podtrhly svou feminitu.

Ženství není pouze vynucené, jak by se mohlo z předchozího odstavce zdát, formuje se v interakcích s okolím, které pomáhá ženám určovat směr v tom, co je vhodné a co již nikoli, ale pouze ženy samy tyto impulsy z okolí přijímají a tvarují, vytvářejí si svou vlastní formu feminity, konstruují své ženství a internalizují tento konstrukt. Dále již nežijí jako ženy nenalíčené, bez líčení si přijdou neúplné. Domnívám se, že tyto pocity nezískávají jen závislostí na kosmetických výrobcích z důvodu dosažení ideálu krásy, neboť tyto pocity uvádí i ženy, u nichž je make-up užíván jen v nejnižší možné

míře. Líčení se stává součástí identity dané ženy a ta si následně nedokáže představit život bez této své části. Často bylo zmiňováno, že make-up je jistou maskou, pomocníkem, za kterého se ženy skryjí. Nestávají se jinou osobou, ale mění se na sebevědomější ženu, která ví, co chce a nebojí se okolního světa, jde o nasazení masky a hraní role (Goffman 1999). Ženy vytváří svůj styl v průběhu celého života, konstruování feminity je nikdy nekončící práce, musí se neustále snažit a předvádět svou feminitu svému okolí, které dává ženám zpětnou vazbu o tom, zdali je feminita konstruována správně.

Ač by se daly ženy označit jako jedna skupina v genderovém řádu, například kvůli tomu, že mezi nimi existuje sdílené vědění o tom, jak vypadá „správná žena“, samy ženy jsou velmi rozdílné a vymezují se proti sobě. Toto vymezování se je spíše založeno na skupinové příslušnosti, kdy je zřetelný vztah mezi my a ony (Bauman 2004). Jedná se o skupinu nalíčených a nenalíčených žen a obě věkové skupiny. Nejde o nenávisť mezi jednotlivými skupinami, ale spíše o ustavení své pozice v rámci genderového řádu, kdy nalíčené ženy označují ženy nenalíčené jako přirozené a přírodní, které žijí ve svém světě. Ženy nenalíčené se brání právě svou přirozeností, před svým okolím si na nic nehrají. Věková rozdílnost, na kterou jsem se ve svém výzkumu soustředila, byla téměř nerozeznatelná. Obě skupiny žen mají k líčení velmi podobný vztah, mladší ženy více inklinují k experimentování, nejspíše protože mají více času a také pro ně praktika není natolik rutinní. Celkově jejich líčení není natolik nutné, jak se domnívají starší ženy. V případě této skupiny jsem cítila jistý odstup, který byl zřejmě způsoben věkovým rozdílem. Ženy mluvily o svých zkušenostech a chybách, jako by mi tyto zkušenosti chtěly předat. Mnohem více tyto ženy zdůrazňovaly důležitost chování před nalíčenou tvář, jelikož zkušenost a moudrost

může narůstat, ale tělesný kapitál upadá. V době, kdy je ceněno mládí a krása, se tyto ženy musí snažit zaujmout svým vystupováním spíše než svým zevnějškem.

Práce rozhodně nechce popřít to, že existuje určitá struktura, která ženám nalíčení předepisuje, ženy jsou od mala konfrontovány s nalíčenými tvářemi jiných žen. I tento faktor později ovlivňuje jejich rozhodnutí začít se líčit. Tlak ze strany společnosti na to, aby byly ženy nalíčené, je v mé práci zřetelný především u žen, které se běžně nelíčí, tyto ženy více reflektují, že líčení zabírá čas, stojí peníze a je prací, kterou se žena musí nejen naučit, ale pak i celý život vykonávat. Nenalíčené ženy si také uvědomují, že ženská těla jsou disciplinována (Foucault 2000), žena si nesmí sahat na obličej, když je nalíčená. Ale i líčení může být využito proti strukturám, což se ukazuje na příkladu Martiny, která využívá líčení pro získání pozornosti v práci. Make-up pomáhá ženám lépe komunikovat, získávají nebo si zvyšují sebevědomí. Není správné považovat líčení pouze za formu útlaku či naopak emancipace, jedná se o praxi, která propojuje oba tyto prvky. Záleží na ženách samotných, jejich kapitálu, osobní invenci a zároveň na místech, ve kterých se ocitají, a osobách, které je obklopují. Praktika líčení podporuje genderový řád, ale do jisté míry jej i podkopává.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

- Bauman, Zygmunt .2004. *Myslet sociologicky*. Praha: SLON. Pp. 43-49.
- Bartky, Sandra Lee. 1990. *Femininity and domination*. New York: Routledge.
- Beauvoir, Simone. 1966. *Druhé pohlaví*. Praha: Orbis.
- Beck, Ulrich. 2004. *Riziková společnost*. Praha: SLON.
- Berger, Peter L.; Luckman, Thomas. 1999. *Sociální konstrukce reality: Pojednání o sociologii vědění*. Brno: CDK. Pp.: 34-39.
- Berry, Bonnie. 2008. *The Power of looks*. Aldershot: Ashgate Publishing.
- Bordo, Susan. 2003. *Unbearable weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkley: University of California press.
- Bourdieu, Pierre. 1986. *The forms of capital*. In: J. G. Richardson, ed.: *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press. Pp.: 241-258.
- Bourdieu, Pierre. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Nadvláda mužů*. Praha: Karolinum.
- Connel, Robert W. 2005. *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*. *Gender & Society* 19(6): 829-859.
- Connel, Raewyn. 2009. *Short introductions GENDER*. Cambridge: Polity press.
- Dellinger, Kirsten; Christine, Williams. 1997. *MAKEUP AT WORK : Negotiating Appearance Rules in the Workplace*. *Gender & Society* 11 (2): 151 -157.
- Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin.

- Giddens, Anthony. 2000. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Goffman, Erving. 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebe prezentace v každodenním životě*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon.
- Hendl, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Holásková, Kamila. 2008. *Dospělost*. In Šimčíková-Čížková a kol., *Přehled vývojové psychologie*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- “*Jak vytvořit nahé líčení*“. 2012. [online]. Dostupné z <<http://www.evizazistika.cz/liceni/jak-vytvorit-nahe-liceni.html>> [cit. 21.2.2013].
- Jeffreys, Sheila. 2005. *Beauty and misogyny*. New York: Routledge.
- Katz, Sidney. 1995. “*The Importance of Being Beautiful*“. [online]. Dostupné z http://www.basicincome.com/bp/files/The_Importance_of_Being_Beautiful.pdf [cit. 2. 3. 2013].
- Kessler, Suzanne; Wendy, McKenna. 1985. *Gender: an ethnomethodological approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kimmel, Michael S. 2000. *The Gendered Society*. Oxford University Press.
- Koritchi et al. 2011. *Relation between facial morphology, personality and the functions of facial make-up in women*. International Journal of Cosmetic Science, Vol. 33, Pp. : 338–345.
- Lipovetsky, Gilles. 1997. *Třetí žena*. Praha: Prostor.
- Lucal, Betsy. 2008. „*What it means to be gendered me*.“ Pp.:22-32 In Joan Z. Spade, Catherine G. Valentine (eds.) *Kaleidoscope of Gender*. London: Sage Publication.

Martin, Karin. 1998. *Becoming a gendered body: Practices of preschools*. American Sociological Review, Vol. 63 (August: 494-511).

Navrátilová, Jolana; Lucie Jarkovská. 2004. *Mýtus krásy*. In ABC feminismu. Brno: Nesehnutí. Pp.: 129-136.

Petrusek, Miloslav. 2006. *Společnosti pozdní doby*. Praha: SLON. Pp.:289-303.

Radway, Janice A. 1983. Women Read the Romance: The Interaction of Text and Context. Feminist Studies, Vol. 9, No. 1: 53-78.

Renzetti, Claire M.; Daniel J. Curran. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.

Šubrt, Jiří. 2008. *Soudobá sociologie II, Teorie sociálního jednání a sociální struktury*. Praha Karolinum.

Young, Iris Marion. 2004. *On female body experience: "Throwing like a girl" and other essays*. New York: Oxford University Press.

West, Candace, Don H. Zimmerman. 2008. "Dělat gender." Sociální studia 1 (5) 99-120.

Wolf, Noami. 2000. *Mýtus krásy*. Bratislava: Aspekt.

7 RESUMÉ

The aim of this thesis is to analyze the daily routine of women's life and to reveal their reasons for using or not using make-up. It identifies factors which influence their attitudes towards make-up.

In my research I worked with 14 women in two age groups, one 18-25 and the other 30-45. I chose these two age groups because I wanted to compare women in different stages of their life biography and the heterogeneity of their experience.

There is a growing interest in social science with respect to the study of body. The topic of make-up is, however, rather marginalized and only little attention was paid to this practice that influences the daily life of many women. I believe that appearance becomes more and more important in current society and people are often judged according to their appearance. The norms vary on the basis of gender and these standards follow the gender order.

The practices of make - up are often connected with the norms of beauty, but they cannot be limited only to the effort to look according to such standards. This thesis focuses especially on experience and feelings that are related to make – up and why women tend or do not tend to use these practices. This work should help to break stereotypical notions that make-up is a superficial practice. It analyzes make-up as a gendered practice which is used to confirm the gender order. At the same time this thesis shows that women themselves disrupt this order through their agency. They negotiate the meaning of make – up and construct this practice as a part of their identity and something that helps them to be more self-confident.

8 PŘÍLOHY

8.1 Tabulka č. 1 Charakteristika konverzačních partnerek

Jméno	Věk	Nejvyšší dosažené vzdělání ²⁹	Pracující/studující
Dominika	18	ZŠ	studentka SŠ
Eva	37	SŠ	zaměstnaná
Hanka	22	SŠ	studentka VŠ
Jitka	42	SŠ	zaměstnaná
Klára	22	SŠ	studentka VŠ
Lada	38	SOU	zaměstnaná
Lea	30	SOU	zaměstnaná
Martina	43	SŠ	zaměstnaná
Pavla	24	SŠ	studentka VŠ
Radka	36	SOU	zaměstnaná
Romana	23	SŠ	studentka VŠ
Tamara	45	SŠ	zaměstnaná
Tereza	23	SŠ	zaměstnaná
Veronika	25	VŠ	nezaměstnaná

²⁹ Vysvětlivka – ZŠ – dokončené základní vzdělání, SOU – vyučená bez maturity, SŠ - dokončené středoškolské vzdělání s maturitou, VŠ – dokončený alespoň bakalářský titul

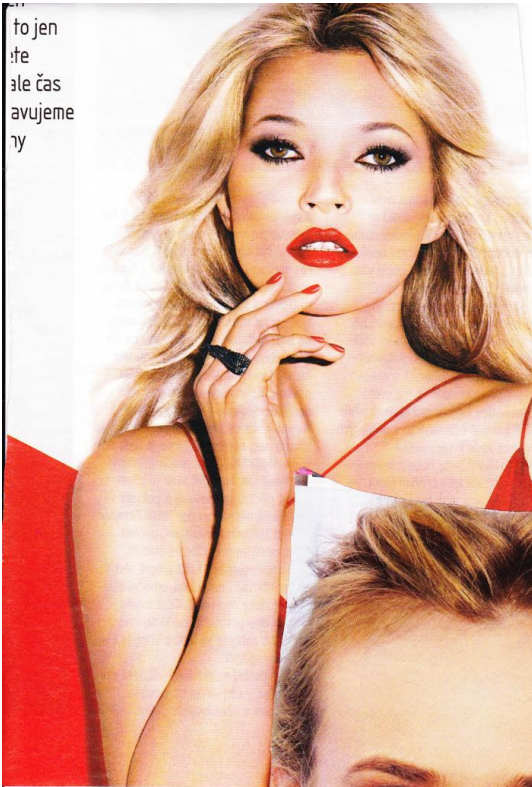
8.2 Tabulka č. 2 Topic guide

Výzkumná témata	Možné otázky
Gender a tělo	
<p>Co pro ženy znamená feminita? Vnímají svou ženskost skrze své tělo?</p> <p>Setkaly se někdy s nepřiměřenou reakcí okolí, která měla souvislost s jejich vzhledem?</p>	<p>Jak by podle vás měla vypadat správná žena? Dá se nějak popsat, co podle vás dělá ze ženy ženu?</p> <p>Vyprávějte mi o tom, co z vás dělá ženu.</p> <p>Jak vnímáte pozici vzhledu v dnešní společnosti?</p> <p>Je důležitý/není? U koho více?</p> <p>Je podle vás líčení určené pouze pro ženy?</p>
Praktiky ovládání	
<p>Jaké praktiky ženy vykonávají? Jsou tyto praktiky běžnou součástí jejich života?</p> <p>Kde berou inspiraci k těmto praktikám?</p>	<p>Popište, jaké praktiky, které se týkají zevnějšku, vykonáváte.</p> <p>Jsou tyto praktiky běžnou součástí vašeho dne, či jak často je vykonáváte? Co vás k těmto praktikám přivedlo? Změnil se váš styl? Jsou situace, kdy se líčíte a kdy nikoli? Jaké?</p> <p>Vyprávějte, kde jste se k těmto praktikám dostala? Popište, jak vybíráte různé přípravky, jak víte, který kdy zvolit a kam?</p> <p>Kde berete inspiraci k vykonávání těchto praktik?</p> <p>Vyprávějte mi o důvodech, proč tyto praktiky vykonáváte.</p>

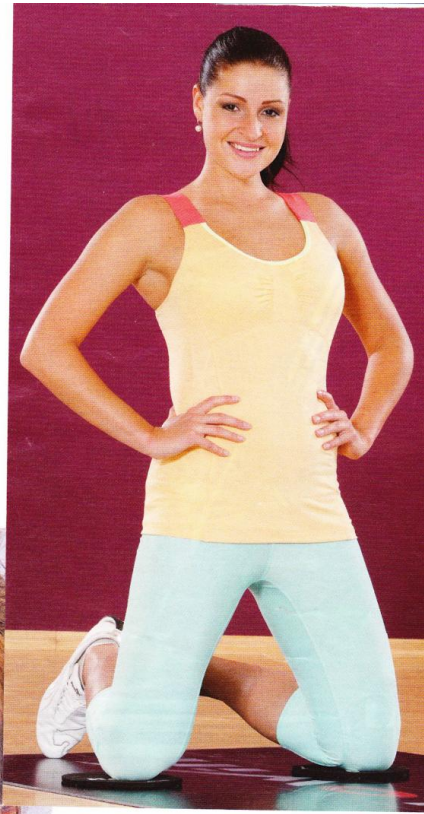
Embodiment a habitus	
Jsou ženy samy se sebou spokojené?	Vyprávějte mi o tom, jak se cítíte, když jste nalíčená/nenalíčená?
Dopomáhá jim praktika líčení v seberealizaci?	Popište reakce okolí, které vás vidí jako nalíčenou, nenalíčenou.
Myslí si ženy, že jim líčení může pomoci dosáhnout na určité pozice?	Myslíte si že, ženy mohou dosáhnout na určité pozice s pomocí líčení? Proč?
Vnímají rozdílnost mezi sebou a ostatními ženami, kterou odvozují na základě líčení se?	Jak vy sama vnímáte nalíčené/nenalíčené ženy? Znamená pro vás to, že jste/nejste nalíčená nějaké výhody/nevýhody?
Líčení jako prostředek útlaku?	
Je pro ženy líčení/péče o tělo/ zevnějšek „přirozené“?	Popište, co pro vás znamená praktika líčení?
Setkaly se někdy s požadavkem ohledně nalíčenosti či nenalíčenosti ze strany zaměstnavatele?	Co si představíte pod pojmem ideál krásy? Myslíte, že něco takového existuje? Jestli ano, jak by měla žena podle tohoto ideálu vypadat?
Vnímají ženy existenci ideálu krásy?	Jak je podle vás vnímaný make-up v práci, či ve škole? Setkala jste se někdy s doporučením používat více/méně make-upu od svého zaměstnavatele/učitele/popř. rodičů či známých?

to jen
te
le čas
avujeme
ty

GOM
ená na velkou show
le reflektorů perfektně
precizně umístěný třpyt

DTÍM

AT